

PALATE ȘI CASE BOIEREȘTI DIN IAȘI

Narcis Dorin ION*

Cuvinte cheie: Iași, Moldova, casă, palat, arhitect, boier, Alecu Balș, Emanoil Balș, Alexandru Ghica, Iordache Rosetti-Rosnovanu, Alexandru Mavrocordat, Anastasie Bașotă, Nicolae Canta, Cantacuzino-Deleanu, Iordache Cantacuzino-Pășcanu, Petrache Cazimir, Dimitrie Cozadini, Constantin Catargiu, Leon Scully-Logotheti, Grigore Alexandru Ghica, Mihail Sturdza, Alexandru Ioan Cuza, Regina Maria, Regele Ferdinand I, Grigore Sturdza, Giuseppe Bayardi, Gustav Freywald, Paul Gottereau

Keywords: Iași, Moldova, house, palace, architect, boyar, Alecu Balș, Emanoil Balș, Alexandru Ghica, Iordache Rosetti-Rosnovanu, Alexandru Mavrocordat, Anastasie Bașotă, Nicolae Canta, Cantacuzino-Deleanu, Iordache Cantacuzino-Pășcanu, Petrache Cazimir, Dimitrie Cozadini, Constantin Catargiu, Leon Scully-Logotheti, Grigore Alexandru Ghica, Mihail Sturdza, Alexandru Ioan Cuza, Queen Maria of Romania, King Ferdinand I, Grigore Sturdza, Giuseppe Bayardi, Gustav Freywald, Paul Gottereau

Propunem cititorilor anuarului „Cercetări Istorice”, dar și iubitorilor de fotografie cu valoare documentară, povestea a 15 case și palate boierești din „Iașii vechilor zidiri”, ca să parafrăzăm titlul unei cunoscute cărți închinată monumentelor unicei „capitale a boieriei românești”, cum inspirat o numea regretatul cărturar Răzvan Theodorescu, în prefața unei cărți din care prezentăm aici – în avanpremieră – aceste „biografii” de monumente rezidențiale.

Ilustrăm articolul cu imagini de epocă foarte valoroase, ce au fost reunite într-un album omagial pe care primarul Iașilor, Oswald Racoviță, i l-a dăruit reginei Maria a României în octombrie 1935, cu următoarea dedicație: „Majestății Sale Regina Maria. Vrednică tovarășe a Marelui Rege Ferdinand, cu care împreună a alinat dureri și a sădit nădejdi în clipele cele mai tragice prin care a trecut neamul. Omagii respectuoase și recunoștință din partea Ieșenilor. Primarul Iașilor. O. G. Racovitză”. Albumul se păstrează acum în colecțiile Muzeului Municipal „Regina Maria” din Iași și din el am extras fotografiile care ilustrează articolele dedicate vechilor reședințe

* Muzeul Național Peleş, SINAIA.

aristocratice din Iași¹. Legendele sub care prezentăm istoria vechilor ctitorii boierești le redăm exact ca în albumul închinat reginei Maria, acestea referindu-se la situația din 1935 a monumentelor respective, ale căror destinații s-au schimbat, de atunci, de mai multe ori.

1. Academia de muzică și artă dramatică

Clădirea din imagine, situată în strada Gavriil Musicescu nr. 10, a fost construită în jurul anului 1820 de către Dimitrie Ghica (n. 1761), cămăraș, spătar (1801) și mare vornic (1803), căsătorit cu Ecaterina Cantacuzino-Deleanu. Casa a fost moștenită de al doilea fiu al lor, Alexandru (1802-1884), zis Kefal, mare vornic și mare logofăt, fondator al Spiridoniei din Iași și al ramurii Kefal a familiei Ghica. Din căsătoria (în 1822) cu Ecaterina Miclescu (fiica lui Iancu Miclescu și a Ruxandrei Rosetti-Roznovanu), a avut șase copii, primul moștenind și casa din Iași. Acesta a fost Constantin (Costache) Ghica (1831-1880), căminar și agă, căsătorit la Voinești, în 1859, cu Elena Negruzzi (m. 1911), care i-a dăruit cinci copii. „Slabă, tuciuire, urâtă foc; deșteaptă, rea, putred de bogată, odinioară avusese treizeci și nouă de proprietăți, răspândite de la Iași la Focșani” – o caracteriza nepotul Grigore Ghica pe bunica sa, proprietară, împreună cu

¹ Mulțumiri speciale doamnei dr. Aurica Ichim, manager al Muzeului Municipal „Regina Maria” din Iași, pentru permisiunea de a publica aceste imagini de epocă.

fiii săi Eduard, Albert și Henri Ghica, a casei din Iași. Eduard (1860-1925) a fost deputat, prefect de Iași și director general al Siguranței, iar Albert (1868-1925) a intrat în istorie ca pretendent la Tronul Albaniei (1913). Și fiul lui Eduard, Grigore (1900-1980) – cunoscut ca autor al volumului de memorii *Grigri* – a locuit temporar în casa bunicilor paterni. Asemeni altor case boierești din capitala Moldovei, clădirea are fațadele tratate în bosaje, la nivelul parterului și la colțurile etajului. Un corp scos în rezalit cuprinde, la parter, bolta pentru trăsură și, la etaj, unul dintre cele două saloane mari ale casei cu 19 camere, a cărei suprafață totală construită este de 895 mp.

Înființat prin decretul domnitorului Alexandru Ioan Cuza din 11 septembrie 1860, Conservatorul de Muzică și Declamație a funcționat, până în primăvara anului 1870, în casa Cantacuzino, după care și-a mutat sediul în casa Ghica. „Subsemnata Elena Costache A. Ghica – se preciza în noul contract din 23 aprilie 1870 –, pe temeiul telegrammei Onor. Minister de Culte și Instrucțiuni Publice sub No 3074, am închiriat D-lui Constantin Gros, directorul Școlii de Muzică din Iași, casele ce le posed în strada Banului no 8, pentru usul acestei școli”. Conservatorul a păstrat acest sediu, cu intermitențe, până în anul 1940. Tot aici a locuit, o vreme, compozitorul, muzicologul și dirijorul Gavriil Musicescu (1847-1903), profesor de armonie (din 1872) și director (1901-1903) al Conservatorului din Iași. La 29 aprilie 1918, în casa Ghica a încetat din viață marele scriitor Barbu Ștefănescu-Delavrancea, căsătorit cu Maria, sora Lucreției Lupașcu, a doua soție a lui Eduard Ghica.

În această casă, la 10 octombrie 1884, s-a înființat societatea „Amicii Artelor”, al cărei președinte era beizadea Grigore M. Sturdza (1821-1901), fiul fostului domnitor Mihail Sturdza, iar vicepreședinte Alexandru Gr. Suțu (1837-1895), nepotul domnitorului Alexandru Nicolae Suțu, membru al Junimii și profesor (de franceză și greacă) la Academia Mihăileană și Liceul Național din Iași. În *Iașii de odinioară*, Rudolf Suțu (1880-1949) – fiul lui Al. Gr. Suțu și al Luciei Miclescu – scrie că „societatea «Amicii Artelor» a început a da, în decursul stagiunii 1885-1886, o serie de producții muzicale, literare și dramatice. (...) Casele Ghica din strada Banu au cuprins în ele cândva prima societate în genul «Amicii Artelor», care n-a avut pereche în toată România de atunci”.

În timpul Primului Război Mondial (1916-1918) aici a funcționat Legația Franței, condusă de contele Charles Beauvoir de Saint-Aulaire, o placă de marmură realizată în 1930 de sculptorul Scutari – dispărută și înlocuită cu alta, în 2018 – rememorând acest fapt: „În amintirea Legației Franceze în Palatul Conservatorului – 30 sept. 1930”. Tot atunci, în această casă, George Enescu a acceptat conducerea onorifică a orchestrei simfonice formate din muzicienii Conservatorului de Muzică și Declamațiune, alături de care a cântat în anii 1917-1918. Spre finele anilor '30 ai secolului trecut, casa Ghica se afla într-o stare avansată de degradare, la 26 noiembrie 1937 dărâmându-se chiar o parte din plafon peste băncile din clasă, fiind necesar un nou

sediu pentru Conservator. În anul 1941, proprietara Constanța Ghica cerea autorizație de la Primărie pentru refacerea bolților de la intrare, grav afectate de cutremurul din noiembrie 1940, dar, cu toate reparațiile, o parte a clădirii nu putea fi utilizată.

O placă de marmură dezvelită în 1978 preciza: „Aici au activat marii muzicieni care au pus bazele culturii muzicale românești”. Retrocedată în anul 2005 unor urmași ai familiei și vândută de două ori, casa Ghica a fost restaurată în cadrul unui proiect al dezvoltatorului imobiliar Eneredge, lucrările fiind coordonate de arhitectul Dorin Ovidiu Alexievici, cu destinația de a găzdui birouri.

2. Academia de arte frumoase

Clădirea din imagine a fost casa spătarului Petrache Cazimir, construită după 1790 pe terenul cumpărat în acel an de la medelnicerul Ștefan Feștilă, situat lângă biserica Talpalari. Casa Cazimir – figurată în planul orașului Iași, întocmit în 1819 de către Giuseppe Bayardi – scapă miraculos de incendiul devastator din 19 iulie 1827, pornit tocmai de la casele spătarului Ilie Smeul (Smăul), aflate vis-à-vis, care a mistuit multe case boierești de pe Ulița Mare și chiar Curtea domnească. În aceste condiții, dată fiind poziția ei centrală, clădirea este închiriată de către domnitorul Moldovei Ioan Sandu Sturdza, care locuiește aici până la finalul domniei sale, în aprilie 1828. Înglodat în datorii, spătarul Cazimir închiriaza casa până la sfârșitul vieții sale, în 1832. Astfel, în

1831, casa Cazimir era sediul Divanului Împlinitor, care a funcționat aici până la desființare, în 1832.

Doi ani mai târziu, la 14 septembrie 1834 – urmare a unei cereri a Epitropiei Școalelor – domnitorul Mihail Sturdza aprobă, cu avizul Sfatului Ocârmuitor, cumpărarea casei Cazimir de către stat (la prețul de 231.815 lei), pentru a se instala aici Academia și Institutul fiilor de dregători. Pentru noua destinație, casa trece printr-un proces de reparare și reamenajare, sub conducerea arhitectului Gustav Freywald, cu care Epitropia încheie un contract în 10 decembrie 1834, prelungit până la 1 iunie 1835. Sunt amenajate și dotate corespunzător noii destinații câte șapte săli la fiecare etaj al casei, cărora li se adaugă cele două rotunde suprapuse. Construită din zidărie de cărămidă, cu parter și etaj, casa Cazimir se remarcă prin cupola corpului decroșat înspre stradă (având colțurile marcate cu bosaje din zidărie), care la etajul al doilea avea ferestre tip „oeil de boeuf”. Rotonda de la parter servea drept aulă, iar cea de la etaj ca sală de lectură.

Inaugurarea solemnă a Academiei Mihăilene – botezată așa la propunerea lui Gheorghe Asachi, „întru amintirea și slava strălucitului ei urzitor și drept semn al recunoștinței ce-i datorește patria” – a avut loc la 16/28 iunie 1835, în prezența domnitorului Mihail Sturdza, a mitropolitului Veniamin Costache și a lui Gheorghe Asachi. La început, aici se desfășurau cursuri liceale și universitare, în cadrul a trei facultăți: filosofică, juridică și teologică. În anul 1847, cursurile înalte de la Academia Mihăileană au fost desființate, aceasta transformându-se, pentru numai doi ani, într-un colegiu cu limbă de predare franceză, desființat în 1849, de către domnitorul Grigore Alexandru Ghica, reformator al învățământului în limba română, declarat „singurul organ al învățaturii publice”. Reluându-și activitatea în 1855, Academia mai primește șapte clase de liceu. După înființarea Universității din Iași, casa Cazimir și-a păstrat destinația de liceu, devenind în 1890 internat al Liceului Național construit pe locul caselor Voinescu.

În 1895, venerabila casă boierească va primi o destinație mai adecvată, găzduind Școala de Belle Arte și Pinacoteca din Iași. Înființată prin decretul nr. 9223 din 29 august 1860 al lui Alexandru Ioan Cuza, Școala de Belle Arte funcționase la etajul sediului vechi al Universității (palatul Cantacuzino-Ghica), unindu-se în 1864 cu Pinacoteca, sub numele Școala Națională de Belle Arte, cu sediul în casele Ghica de pe Copou. Întâiul director al școlii a fost pictorul Gheorghe Panaiteanu-Bardasare (1816-1900), absolvent al Academiei Mihăilene, în prima generație de elevi (1835-1840), cel care – după aprecierea lui Mihail Kogălniceanu – „a deschis drumul artelor frumoase indigene” și cel care, prin decretul lui Cuza, „este întărit în postul de director al Muzeului din Moldova, cu speciale îndatoriri de a restaura tabloanele actuale ale acestui Muzeu, de a completa albumul național și de a preda la școala de pictură și sculptură ce se va înființa”. Prin legea învățământului superior adoptată în 1931 de guvernul condus

de Nicolae Iorga, Școala capătă numele de Academie, dar va funcționa de fapt ca o școală superioară profesională, pe care regimul comunist o va desființa în 1948. Cursurile se desfășurau la parterul casei Cazimir, iar etajul era rezervat Pinacotecii, în rotundă fiind expuse cele mai prețioase tablouri. Fosta reședință boierească va fi alocată apoi, la 24 ianuarie 1949, sediului Filialei Iași a Academiei Române, găzduind administrația și unele institute (până în 1960), iar colecțiile Pinacotecii vor fi mutate în Palatul Culturii.

În iunie 1963, fără o justificare logică, clădirea va fi demolată, pentru a face loc construirii unui bloc turn de locuințe (denumit Tarom). Dispărea astfel o emblemă arhitectonică și spirituală a Iașului, de care mai aduce aminte doar o placă memorială, amplasată în spațiul verde dintre cinematograful Victoria și blocul Tarom.

3. Academia Mihăileană. Cea dintâi școală superioară de studii clasice, ridicată în 1834-1835 de Mihail Sturdza, cu denumirea de Academia Mihăileană

În stânga imaginii de epocă apare clădirea Academiei Mihăilene din Iași, găzduită în fosta casă a lui Petru Cazimir, pe care Nicolae Iorga, elev al Liceului Național, o descria astfel, în *România cum era până la 1918*: „În vârful suișului ce venia de la gară, Strada Arcului, (...) stătea încă, așa cum fusese zidită cu vreo jumătate de veac în urmă, Academia Mihăileană din alte timpuri. Două trupuri de case cu două rânduri, vâpsite galben, pe care le lega, pe deasupra stradei, *arcul*, cu fereștile lui rotunde.

În dreapta era liceul-externat și câteva dormitoare și repetitoare, pe când clădirea, mai mare, din stânga, era păstrată numai pentru internat. Eu eram intern”.

Clădirea din dreapta imaginii de epocă reprezintă fosta casă a spătarului Ilie Smăul, ajunsă apoi proprietate a serdarului Alexandru Atanasie Voinescu, ai cărui urmași o închiriază pentru Hotelul „Petersburg”, loc de „rele tovărășii”. Dat fiind pericolul izbucnirii unui nou incendiu (casa fiind acoperită cu șindrila), Epitropia Școalelor cere, la 20 aprilie 1835, aprobarea cumpărării caselor Voinescu, iar domnitorul Mihail Sturdza aprobă solicitarea. Tranzacția se face abia după doi ani, în iunie 1837, la prețul de 4.000 galbeni, plătiți lui Iorgu Voinescu. În aceste condiții, se mutau aici, în aprilie 1838, internatul, economatul, bucătăria și administrația Academiei Mihăilene. Cum între casele Cazimir și Voinescu era doar o uliță strâmtă, Epitropia a ordonat – la propunerea lui Gheorghe Asachi, din 10 decembrie 1839 – construirea unui arc cu pasaj și câteva camere, care să lege cele două sedii ale Academiei. Piatra fundamentală a Arcului – construit pe un teren primit de la spătarul Răducanu Cazimir – a fost pusă în 19 octombrie 1841, în cadrul unei ceremonii onorate chiar de către domnitorul Mihail Sturdza, care așează la temelie un pergament comemorativ și o cutie cu trei medalii, cu chipul său și legendele: „Michael Sturdza Princeps Moldaviae. 1840” și „Fundator Utilium Patriae Institutorum”. În 1890, când a fost demolată casa Voinescu împreună cu această construcție insolită și simbolică a Iașului, cele trei medalii au fost regăsite în fundație și donate Academiei Române, în 1896, la propunerea lui V. A. Urechia.

În centrul imaginii de epocă apare Arcul ce lega cele două clădiri. „Racordarea Arcului cu clădirea Academiei – scria Dan Bădărău în *Istoria Iașilor* – s-a făcut în modul cel mai simplu: pe frontul edificiului dinspre str. Gându s-a construit în afară un zid paralel cu zidul primitiv al clădirii, la distanța care reprezenta exact grosimea Arcului; între zidul vechi și zidul nou s-a creat un spațiu care, la parter, s-a utilizat ca simplă odaie, iar la etaj ca un coridor de acces în galeria de peste bolta Arcului, în prelungire cu acesta”. Arcul a fost proiectat de către arhitectul inginer Alexandru Costinescu (1812-1872), profesor la Academia Mihăileană din Iași și, ulterior, la Școala de Poduri și Șosele, Mine și Arhitectură din București. Conducerea efectivă a lucrărilor i-a revenit inginerului Ioan Costacov, înlocuit în 1843 chiar de Alexandru Costinescu, tatăl viitorului om politic Emil Costinescu. Arcul a fost zidit din cărămidă și piatră cioplită, elementele decorative care l-au înscris în conștiința publică fiind perechile de coloane ionice ce-i străjuiau bolta. Deși proiectul inițial propunea realizarea unor basoreliefuluri și inscripții, din varii motive acestea nu s-au mai pus în operă. Finalizat în septembrie 1845, Arcul de pe Ulița Academiei (acum strada Arcu) va fi verificat tehnic abia în 26 octombrie 1847, de către o comisie de recepție finală, formată din P. Câmpeanu, Ioan Albineț și M. Hikman, arhitectul orașului. Arcul Academiei a dăinuit până în august 1890, când a fost demolat pentru lărgirea străzii și construirea noului sediu al Liceului Național. O replică la scară

redușă a acestui Arc – care există și astăzi – a fost realizată, în 1936, în Parcul Expoziției „Luna Iașilor”, pentru a se comemora un secol de la înființarea Academiei Mihăilene.

În lucrarea sa memorialistică, *Orașul amintirilor*, Eugen Herovanu – absolvent al școlii de aici – descria astfel, în 1936, clădirile Academiei Mihăilene: „De o parte erau externatul, sălile de studiu, cancelaria și repetitorul internilor; de cealaltă, internatul. Iar între amândouă, ca element de legătură, «Arcul», faimosul arc, cu coridorul de trecere de la un corp la celălalt, care a dat străzii numele ce-l poartă până azi. (Ce minune, ce minune că-l mai poartă!). Cu arhitectura lor simplă și sobră, clădirile aceste aveau o înfățișare atrăgătoare și nu lipsită de oarecare distincțiune; mai ales clădirea externatului, a cărei porțiune centrală (în cuprinsul căreia azi se află sala mare a Pinacotecei) înainta cu îndrăzneală în linia străzii, sub acoperișul său în formă de cupolă, rămas până acum așa cum l-am știut întotdeauna. Partea cea mai interesantă și mai originală a grupului îl (*sic!*) forma însă Arcul, atât prin propria-i arhitectură, de bună, sănătoasă și nobilă inspirație, cât și prin perspectiva pe care o oferea ochiului care ar fi privit peisagiul prin curba elegantă a boltei interioare. La zile mari și, cu deosebire, când orașul se împodobește, luând aspecte de sărbătoare, pentru a primi pe un oaspe înalt, pe suveranii țării sau pe cineva din Casa regală, Arcul liceului forma unul din principalele obiecte de atenție. Împodobirea lui era un punct de program ireductibil, o tradiție, o instituție. Și cu drept cuvânt, din moment ce, așezat pe drumul gărei centrale, apărea ca o poartă de intrare în inima cetății”.

4. Fundația Regele Ferdinand. Căminul fiicelor de ofițeri

Casa cunoscută astăzi sub numele de Cantacuzino-Cozadini a fost construită, cel mai probabil, în primele decenii ale veacului al XIX-lea, de către marele postelnic Grigore Ghika-Budești (1765-1857), căsătorit cu Ecaterina (Caterina) Cantacuzino-Pășcanu (1776-1850), fiica Anei Ventura și a lui Gheorghe (Iordache) Cantacuzino-Pășcanu (1740-1826), mare logofăt, mare vornic și mare vistiernic al Moldovei, proprietarul mai multor case boierești în Iași. În testamentul său din mai 1818, Iordache Cantacuzino menționa ca „parte fiului meu Dumitrache, casele din Eși cu locul ce sunt în Muntenime, la ulița ce merge drumul Botoșanilor, înspre Copou, care le-am cumpărat de la ginerele Grigore Ghica”.

În aceste condiții, datarea casei la 1840 este improbabilă, atunci ea fiind în posesia lui Dimitrie (Dumitrache) Cantacuzino-Pășcanu (10 mai 1789-mai 1862), spătar, vornic, mare logofăt al Moldovei. Acesta era al patrulea fiu al lui Iordache Cantacuzino-Pășcanu și se va căsători, în 1814, cu Profira (Pulheria) Beldiman (1792-26 martie 1870), fiica vornicului Alexandru Beldiman (1760-1825) și a Ilenei Conachi. De numele acestui boier filantrop este legată rezidirea, între 1827 și 1832, a bisericii Tălpălari (unde se păstrează mormintele familiilor Cantacuzino-Pășcanu și Beldiman) și construirea, în 1858, a Spitalului „Pășcanu” din Tătărași.

Primind moștenire de la părintele său casa din Copou, Dumitrache Cantacuzino-Pășcanu a întreprins, probabil, spre jumătatea secolului al XIX-lea, o reamenajare a casei în stilul neoclasic la modă în Moldova, cu peron de acces pentru trăsurile. Tot el va fi împrejmuțat cu ziduri înalte vasta sa proprietate, ce se întindea până în strada Nicu Gane, înlocuite spre 1900 cu gard din fier forjat. După moartea proprietarilor, care nu au avut urmași, casa din bulevardul Carol nr. 12 a fost vândută, prin 1860, lui Grigore Cozadini (1828-1897), fiul comisului Constantin Cozadini și al Mariei Alcaz, care făcuse avere ca arendaș, ajunsese prefect de Neamț și deputat de Suceava, încheind o căsătorie în lumea boierească, cu Eugenia Ghika-Budești. Casa din Copou nu stă mult în posesia familiei sale, deoarece Grigore o vinde, în 1872, fratelui său Dimitrie Cozadini (1824-1878), mult mai implicat – datorită înrudirii cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza – în politica mare a vremii: deputat (1857), spătar, ministru al Lucrărilor Publice (1860) și al Finanțelor (1860-1861) în guvernul Moldovei, prefect de Iași (1866).

De la familia Cozadini, casa a trecut, prin vânzare, în proprietatea bancherului evreu Weisengrün, primul agent consular onorific al S.U.A. la Iași, în 1873. Din această perioadă datează legătura pe care Familia regală română a avut-o cu această casă istorică a Iașului, domnitorul Carol I fiind găzduit aici, pentru prima dată, în octombrie 1875. Suveranul va reveni la Iași în 10-17 aprilie 1879, casa Cantacuzino-Cozadini fiind acum locul luării unei decizii istorice: modificarea articolului 7 din Constituție, pentru a permite „împământenirea” evreilor, adică obținerea cetățeniei române. Aceeași clădire va mai găzdui pe membrii Familiei regale în timpul vizitelor în „cea de-a doua capitală”: 1893

(vizita principesei moștenitoare Maria), 1897 (inaugurarea Universității), 1904 (sfințirea bisericii Sf. Nicolae-Domnesc) sau 1911 (celebrarea semicentenarului Universității).

Din anul 1898, când este cumpărată de stat, casa Cantacuzino-Cozadini va deveni sediul Corpului IV Armată, adăpostind Comandamentul, Brigada de Artilerie și Serviciul de Geniu, pentru care în curte vor fi construite mai multe clădiri speciale. În timpul Primului Război Mondial, anii refugiului de la Iași (1916-1918) vor da o nouă destinație casei de pe Copou: reședință a reginei Maria a României, care se va muta aici în 6 decembrie 1916. De amenajarea casei s-au ocupat generalul Ernest Ballif, căpitanul Georgescu și Elena Kopkow, regina ajutând personal la „rânduit lucrurile prin casă, am aranjat puțin mobila, am încercat să acopăr puțin pereții oribili”. A doua zi „se atârnă pe pereți toate covoarele și vechile lucruri pe care le-am avut, ca să ascundem urâtenia teribilă; vreau ca măcar camera mea să aibă cât de cât ceva care să amintească de mine”. Pentru a crea această atmosferă, regina Maria a adus câteva piese de mobilier din castelul Pelișor de la Sinaia, consemnând în *Jurnal*: „Dorm în încăperea în care s-a pus mobila mea din camera de aur, pe pătuțul îngust pe care mi l-a sculptat bătrânul Liman, după o imagine care mi-a plăcut”. Astfel, în condiții teribile de război, gustul artistic nu a părăsit-o pe suverană, atentă la cele mai mici detalii în amenajarea reședinței temporare din capitala Moldovei, care „e chiar tare plăcută, destul de confortabilă și bunul nostru colonel a reușit să aducă toate necesitățile materiale care lipseau, căzi de baie, cuptoare, cazane de rufe etc. Camerele mele sunt aproape frumoase, fiindcă le-am aranjat cu multe lucruri, covoare și câteva mobile confortabile, pe care le-am adus cu mine. Dintr-un adăpost oribil, am făcut o căsuță în care mă pot refugia fără să mă simt chiar atât de lipsită de orice cămin”.

Regina, împreună cu fiicele sale – principesele Elisabeta, Maria și Ileana – și principele Nicolae locuiau la etajul casei Cantacuzino-Pășcanu. Prințului moștenitor Carol i-a fost amenajat un apartament la parter, în aripa dreaptă a casei, și tot la parter, dar în partea stângă, s-a amenajat o cameră pentru regele Ferdinand I, până ce i s-a alocat o reședință specială în care să își poată desfășura activitățile de comandant suprem al armatei. Totuși, timp de o lună și jumătate, regele pribeag al României a folosit casa Cantacuzino-Pășcanu ca sediu oficial. La etajul casei Cantacuzino-Pășcanu se afla salonul mare, care a fost folosit pentru consilii și consfătuiri, aici semnând regele Ferdinand I decretul de ratificare a înființării Ordinului „Mihai Viteazul”. După mutarea regelui în fostul palat al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, din strada Lăpușneanu (casă care fusese a lui Mihalache Cantacuzino-Pășcanu, fratele celui în a cărui casă locuia regina), salonul mare de la etajul casei Cantacuzino-Pășcanu din Copou a fost transformat de regina Maria în atelier de croitorie și spațiu pentru ambalarea pachetelor ce urmau să fie distribuite răniților din spitale sau soldaților de pe front.

Donată de către Regina Maria, în 1929, Fundației Universitare „Regele Ferdinand I”, casa Cantacuzino-Cozadini a devenit sediul „Institutului de educațiune

«Regina Maria»», destinat școlii și căminului fiicelor de ofițeri. Ocupată de trupele Armatei Roșii în 1944, care o folosește ca lagăr pentru prizonierii de război, casa este destinată – în perioada 1945-1965 – căminului „Jon Niculi” al studenților de la Politehnică. La 16 ianuarie 1966, aici a fost inaugurată Casa Pionierilor, transformată, după 1990, în Casa elevilor și adolescenților, iar în 1993 în Palatul Copiilor și elevilor. Din 1998 casa găzduiește Palatul Copiilor, fiind clasată monument istoric (cod LMI: IS-II-m-B-03778) și restaurată cu grijă (2004-2007).

5. Liceul Ortodox de Fete „Elena Odobescu”. Clădire din a doua jumătate a secolului al XIX-lea

Situată pe strada Lascăr Catargi nr. 33, clădirea din imagine reprezintă fosta reședință ieșeană a lui Grigore M. Sturdza (1821-1901), fiul domnitorului Mihail Sturdza și al Elisabetei Rosetti. Supranumit Beizădea Vițel, „fiindcă, având o remarcabilă construcție athletică, a ridicat în fiecare zi, timp de aproape un an, un vițel atunci născut”, Grigore Sturdza – își amintea Victor Bilciurescu – „trăia relativ destul de retras, ocupându-se îndeosebi cu astronomia, rareori era văzut la teatru și tot așa de rar la Șosea; pasionat de înot, exercițiu gimnastic cotidian, meloman, iar pe când ședea la Iași a făcut și politică, fiind ales senator; inventator și filosof, poet, iar opera lui de căpetenie în domeniul astronomiei este *Legile fundamentale ale Universului*”. În

București, Grigore Sturdza construisese în actuala Piața a Victoriei, între 1898 și 1901, un impunător palat, ale cărui planuri fuseseră realizate de către arhitectul german Julius Reinicke și care, după moartea proprietarului, a devenit sediu al Ministerului Afacerilor Străine, până la demolarea sa în anul 1946.

Construită probabil în jurul anului 1850, în stilul specific arhitecturii tradiționale moldovenești, casa din Iași fusese cumpărată de Grigore Sturdza, după ce vânduse, împreună cu fratele său Dimitrie, fostul palat al domnitorului Mihail Sturdza, de lângă Mitropolie, în care a fost amenajat Seminarul „Veniamin Costachi”. Având subsol (cu pivniță boltită), parter și etaj, cu o suprafață desfășurată de 1.163 mp, casa a fost reamenajată după planurile arhitectului Julius Reinicke, fațadele fiind tratate în maniera eclectismului de inspirație franceză, cu bosaje în tencuieli la nivelul parterului și cu frumoase ancadramente la ferestre. Saloanele principale ale casei se aflau la etaj, având latura mică în axul longitudinal, marcat prin două rezalituri, în fațada principală și în cea posterioară. Balcoanele de la etaj erau sprijinite pe console și aveau balustradă din fier forjat. În partea stângă a clădirii, turnul decorativ avea și un al doilea nivel (cu balcon din fier forjat), iar frontonul central al casei era decorat cu blazonul familiei Sturdza, încadrat de două amfore decorative, care se regăsesc și la nivelul parapetului scării de acces în clădire. Din păcate, decorațiile interioare ale clădirii s-au pierdut în urma transformărilor pe care casa le-a suferit în anii 1960-1970, când aici funcționa Școala Interjudețeană de Partid.

Reușind să cumpere un teren mai mare pentru noua sa reședință (cuprins între străzile laterale „40 de Mucenici” și „N. Gane”) – un singur vecin, Iancu Vidrașcu, refuzând să îi vândă proprietatea sa din strada Română, azi Lascăr Catargi –, Grigore Sturdza a ridicat alături o clădire mai mică (cu un singur nivel, lipită de casa mare), pentru fiul său, și o sală de gimnastică și scrimă, sporturi care îl pasionau pe proprietar. Vasta curte a proprietății a fost amenajată ca un parc în stil peisager, unde în perioada interbelică rondul de flori era amenajat astfel încât să se poată citi numele liceului „Elena Odobescu”.

În anii Marelui Război, în casa Sturdza a fost instalat, în 1917, sediul Consiliului de Miniștri (prim-ministrul Ion I. C. Brătianu locuind în apropiere), al Ministerului Materialelor de Război (condus de Vintilă Brătianu) și al Ministerului de Interne (titular Alexandru Constantinescu). În 1919 casa a fost achiziționată de către Olga Sturdza pentru filiala Iași a Societății Naționale Ortodoxe a Femeilor Române, cu scopul de a instala aici Liceul de Fete „Elena Odobescu”, care fusese înființat în 1913, fiind al doilea din țară, după cel din București. Numele Școlii era înscris și pe frontispiciul dintre cele două pavilioane ale intrării în curtea palatului Sturdza. Liceul a fost condus de distinse profesoare din Iași: Ana Severin, Victoria Constantinescu, Artemiza Dimitriu, Sofia Maximovici sau Elena C. Balmuș, care a avut cel mai lung mandat de director, de peste un deceniu, începând cu anul 1925. Profilul liceului și programa școlară erau clar precizate în *Primul Anuar-Ghid al Municipiului Iași*, din

1935-1936: „Corpul didactic, format prin alegerea celor mai buni profesori de liceu din Iași și din câțiva universitari, asigură un învățământ serios, iar educația e îngrijită. Atenția ce se dă limbilor streine, prin aducerea pedagogilor streine, precum și pregătirea temeinică a fetelor, pentru toate îndatoririle lor sociale, fac din acest liceu unul din cele mai bune din țară”.

După 1989, palatul Sturdza – clasat monument istoric (Cod LMI: IS-II-m-B-03797) – a devenit sediul Studioului Teritorial Iași al TVR și al Radio. Reintrat în 2004 în proprietatea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, care a inițiat ample lucrări de restaurare, palatul găzduiește, din 2010, sediul Școlii „Varlaam Mitropolitul”, cu patru forme de învățământ: Liceu, Gimnaziu, Școală Primară și Grădiniță.

6. Gimnaziul „Ștefan cel Mare”

În perioada interbelică, Gimnaziul „Ștefan cel Mare” funcționa în casa Bașotă, de pe strada Sărării nr. 14. În anul 1838, Anastasie Bașotă a cumpărat cu 1.800 de galbeni, de la Sultana Lambrino (născută Manu), casa din cartierul Sărarie al Iașului, la intersecția cu Târgul Cucului. Cum casa fusese arsă, hatmanul Bașotă va reface clădirea, în stil neoclasic, la modă în epocă, vizibil în colonada fațadei și în coloanele holului de intrare. Fațada principală a edificiului clădit pe două niveluri (parter și etaj) cuprinde intrarea principală și este ritmată de cinci coloane masive, ce formează între goluri un balcon, la nivelul etajului, iar la cornișă susțin un antablament. Pe o altă latură, terminată

printr-un atic triunghiular cu fereastră rotundă, salonul de la etajul casei are acces într-un balcon mai larg, cu balustradă din fier forjat, sprijinit pe elemente decroșate de zidărie, terminate cu console decorate cu motive vegetale.

De-a lungul vremii, casa Bașotă a avut mai multe destinații, sanitare sau culturale. Timp de doi ani (1890-1892), aici au funcționat clinicile de chirurgie și obstetrică ale Spitalului „Sf. Spiridon”, pentru ca în 1897 să fie cumpărată de stat, care a mutat aici sediul Gimnaziului „Ștefan cel Mare”, până în 1938, când a găzduit Școala Normală Superioară. Din 1944, aici a funcționat Căminul mediciniștilor, apoi Școala Profesională de Ucenici (din 1952) și Școala Ajutătoare (din 1958). După o restaurare în anii 1977-1979, casa a intrat în folosința Oficiului de îmbunătățiri Funciare și Proiectare Construcții Agricole, transformat ulterior în Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Îmbunătățiri Funciare, proprietarul de azi al clădirii. Cu toate că este monument istoric (cod LMI: IS-II-m-B-04023), casa Bașotă – la parterul căreia funcționează și un restaurant – se află într-o stare precară de conservare, cu porțiuni de tencuială căzută.

La data de 20 februarie 2002, prin cererea comună de chemare în judecată, Consiliul local al comunei Pomârla, județul Botoșani, Liceul „Anastase Bașotă” din Pomârla și Fundația „Anastase Bașotă” au solicitat, în contradictoriu cu Institutul de Studii și Proiectări pentru Îmbunătățiri Funciare, „restituirea în natură a construcțiilor Bașotă și a suprafeței de 5.256,80 mp teren din curte aflate în str. Sărării din municipiul Iași”, arătând că logofătul și cavalerul Anastase Bașotă, a „decedat în casa sa din str. Sărării Iași”, conform actului de moarte nr. 1054 din 29 decembrie 1869, și că Tribunalul Iași, prin sentința nr. 212 din 15 octombrie 1870, decisese că la „diviziunea averii Bașotă, nu repartizează casele din Iași unicei fiice Bașotă, acestea revenindu-i liceului”. Prin decizia irevocabilă nr. 4064 din 26 mai 2004, Înalta Curte de Casație și Justiție a respins ca „nefondat recursul declarat de reclamanta Fundația «Anastase Bașotă»”.

Anastase Bașotă (22 ianuarie 1798-27 decembrie 1869) a fost fiul lui Ioniță Bașotă (1762-1846), mare spătar al Moldovei și mareșal al nobilimii din Basarabia, și al Elenei (Ileana) Costaki-Lățescu (1773-1847). În 1827 s-a căsătorit cu Ruxandra Balș (1805-1867), fiica lui Grigore Balș și a Anei Mavrocordat, de care a divorțat în 1851, dar cu care a avut două fiice: Elena (1832-1883; căsătorită cu cneazul Gheorghe Cantacuzino) și Sofia (1836-1849). Spătar (1819), hatman (1821), logofăt, ministru de Război în vremea lui Grigore Ghica, care i-a conferit și titlul de cavaler, Anastase Bașotă a înființat în 1838, la moșia sa de la Pomârla (județul Botoșani), prima școală sătească particulară din Moldova, a cărei funcționare a finanțat-o. Filantrop convins, Bașotă a lăsat jumătate din averea sa pentru înființarea unui liceu care să-i poarte numele, convins fiind – după cum scrie în articolul 9 al Testamentului său, datat 25 octombrie 1869 – că doar „prin cultură și învățătură omul poate numai deveni util

societății, pentru că numai prin lumină poate omul osebi căile rătăcite de cele care conduc la adevărata conștiință a binelui și a răului”.

Institutul Liceal „Anastase Bașotă” va fi inaugurat la un deceniu de la moartea fondatorului său, în 1879, administrarea sa preluând-o Epitepia, prin membrii săi: Neculai Rosetti-Roznovanu, Vasile Pogor, Ioan Ianov, Alecu Baș, Neculai Callimachi-Catargi, dr. Ludvig Rus și episcopul Vladimir Suhopan. Ctitorul spiritual al școlii a fost poetul junimist Samson Bodnărescu (1840-1902), care a condus-o timp de 23 de ani (1879-1902), pentru ca din 1906 Casa Școalelor să se ocupe de acest așezământ, care a avut profesori și elevi deveniți celebri oameni de cultură și de știință. În 1936 s-a creat și un profil agricol, pe lângă cel teoretic al liceului – reînființat în 1998, cu numele ctitorului său –, în fața căruia astăzi străjuiește un bust al lui Anastase Bașotă.

7. Liceul de Fete „Oltea Doamna”

Cunoscută drept „Curtea Domnească din Sărărie”, clădirea care a adăpostit, în perioada interbelică, Liceul de Fete „Oltea Doamna” a fost construită în mahalaua Sărăriei de Sus, prin anii '70 ai veacului al XVIII-lea, de către hatmanul Dimitrie Mavrocordat (1744-1817), fiul domnitorului Constantin Mavrocordat și al Ecaterinei Rosetti. Reședință domnească temporară la cumpăna începutului veacului XIX (pentru domnitorii Alexandru Suțu și Alexandru Moruzi), casa Mavrocordat va deveni – în timpul războiului dintre Imperiile Țarist și Habsburgic, de o parte, și cel Otoman, de

cealaltă parte (1787-1892) – sediul Divanului Cnejeii Moldovei și aici va fi semnată, la 9 ianuarie 1792, Pacea de la Iași, încheiată între Rusia și Imperiul Otoman.

Moștenită în 1817 de marele logofăt Alexandru (Alec) Mavrocordat (1775-1861) și pusă gaj pentru mai multe credite, casa va fi vândută de către urmașii săi, nevoiți să accepte rezultatul licitației ordonate de Tribunalul Iași. Astfel, la 6 martie 1869, casa este cumpărată cu suma de 2.005 galbeni de către Institutul Academic (înființat în 1866 de Petru Poni, Nicolae Culianu, Ioan M. Melik, Ioan Ciure, Pavel Paicu și D. Quinezu) și devine sediul primului liceu privat de băieți din Iași. Fuzionând în 1879 cu Liceul Nou, sub numele de Institutele Unite, acestea vor funcționa în casa Mavrocordat până în anul 1907. Rudolf Suțu își amintea că „a avut epoca ei de glorie această veche școală, având un curs primar complet, un curs de liceu cu două secțiuni, una pentru învățământul clasic, alta pentru învățământul modern, și o secție pentru învățământul comercial. (...) Elevii care învățau aici, cu un aer mândru spuneau celorlalți colegi de-ai lor, de prin alte școli: – Noi învățăm la Institutele Unite, nu ca voi la... Liceul Național sau la Gimnaziul «Ștefan cel Mare»!”. Din 1909 casa a fost închiriată de către Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor (condus de C. C. Arion) pentru Externatul secundar de fete „Oltea Doamna”. Contractul va fi reînnoit în 1913, pentru o perioadă de încă cinci ani, de către noul ministru al Instrucțiunii, Take Ionescu.

Externatul Secundar de Fete (numit și „Școala Secundară de Fete”) din Iași a fost înființat ca urmare a aplicării „Legii asupra instrucțiunii publice”, promulgată de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza în noiembrie 1864, care prevedea, la articolul 184, că „în toate orașele unde sunt licee de băieți, se vor stabili școli secundare de fete compuse din cinci clase”. Școala și-a început cursurile în luna ianuarie 1865, cu o singură clasă, formată din 12 eleve, fiind condusă exclusiv de către profesoare: Smaranda Macry (1864-1866), Cleopatra Petit (1866-1877), Victoria A. Urechia sau Maria Amfilochi Xenopol (1882-1902). Treptat, instituția de învățământ s-a dezvoltat, transformându-se în școală profesională (1877) și în liceu cu opt clase (1905). Prin decretul nr. 2688 din 5.10.1908 al Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, școala avea să primească numele „Oltea Doamna”, ca un omagiu adus mamei lui Ștefan cel Mare, Maria-Oltea (1405/1407-4 noiembrie 1464), ce-și doarme somnul de veci la Mănăstirea Probotă.

Deși, timp de peste patru decenii, școala a funcționat în diferite sedii închiriate – în casele Dumitriu (1865), Donici (1866), Iordan (1882-1887), Șendrea (1887-1900) sau la bisericile Sfântul Sava (1867-1882) și Bărboi (în 1866) ori la Mănăstirea Golia (1900-1909) –, din 27 octombrie 1909 Școala „Oltea Doamna” își va desfășura activitatea în casa lui Alexandru Mavrocordat din strada Mihail Kogălniceanu, care va fi transformată în spital, în timpul Primului Război Mondial. Grație eforturilor Terezei Strătilescu (1862-1931) – care își făcuse studiile la „Pensionul normal de domnișoare” din Iași, înființat în 1872 de Emilia Humpel, sora lui Titu Maiorescu, va fi directorul

școlii timp de 28 de ani (1902-1929) și va planta un stejar în curte, în 1918 –, școala va reuși să achiziționeze, în 1920, casa Mavrocordat (pentru care Ministerul Instrucțiunii va plăti 6 000 lei), să amenajeze un internat în clădirea din strada Muzelor (în 1922) și să construiască alături o sală pentru gimnastică și festivități (în 1925). Între anii 1935 și 1937 – când școala era condusă de Margareta Roiu (1929-1939) – s-a construit o nouă clădire (cu opt săli de clasă și un laborator), dată în folosință la 15 decembrie 1938. Până în 1948, Școala „Oltea Doamna” a fost condusă de Clemana Grecea (1939-1941) și Elena Partenie (1941-1948).

În lunga sa existență, această instituție de învățământ emblematică a Iașului a purtat mai multe denumiri, care atestă schimbările dictate de diriguitorii învățământului din acele vremuri: Externatul secundar de fete (1865-1905), Școala secundară de gradul II (1905-1908), Liceul „Oltea Doamna” (1908-1948), Liceul teoretic de Fete nr. 1 (1948-1950), Școala medie de 10 ani nr. 1 (1951-1954), Școala medie de 10 ani nr. 2 (1954-1960), Liceul nr. 2 „Mihail Eminescu” (1960-1972), Liceul de filologie-istorie „Mihai Eminescu” (1972-1990), Liceul Teoretic real-umanist „Mihai Eminescu” (1990-2008) și, din 2008, Colegiul Național „Mihai Eminescu”. Numele actual al Colegiului din Iași are o legătură cu faptul că, pentru o vreme (1874-1 iulie 1875), Mihai Eminescu a fost profesor suplinitor la această școală, pentru catedrele vacante de logică și de limba germană, ocupate anterior de A. D. Xenopol și Samson Bodnărescu.

8. Institutul „Notre Dame”

Institutul Notre Dame de Sion a luat ființă la 19 martie 1866, din inițiativa călugărului franciscan Iosif Salandari (1822-1873), devenit episcop catolic de Iași

(1864-1873), cel care – după cum putem citi în epitaful din Catedrala Catolică – „trimis în Moldova cu rang apostolic, vestit prin pietate, umilință, sărăcie, grijă, a făcut toate câte a putut spre binele provinciei încredințate” și „s-a îngrijit de educația tinerelor, chemându-le pe surorile sioniste”. Surorile ordinului monahal înființat la Paris, în 1846, de către Théodore Simon Ratisbonne, s-au stabilit în Moldova, la Iași și la Galați, în 1866, cu sprijinul episcopului Salandari, care le-a pus la dispoziție casa Rosetti-Baston din apropierea Bisericii Catolice.

În imaginea de epocă apare, în partea stângă, celebra casă Balș, care a fost construită, probabil în jurul anului 1815, de către Constantin Balș (1744-1829), zis „Ciuntul”, vornic (1790), caimacam (1800, 1812) și logofăt (1800-1814), tatăl lui Alexandru (Alec) Balș (1801-1864), vornic și logofăt, cel sub al cărui nume este cunoscută casa din Ulița Goliei (strada Cuza Vodă de astăzi), colț cu Ulița Primăriei (azi strada Ion C. Brătianu). În salonul de muzică al casei Balș a cântat, la 18 ianuarie 1847, marele compozitor maghiar Franz Liszt, care s-ar fi întâlnit aici și cu vestitul lăutar Barbu Lăutaru. Edificiu de mari proporții (2.573 mp suprafață desfășurată, pe parter, etaj și un al doilea etaj parțial), ridicat în cel mai pur stil neoclasic specific începutului veacului al XIX-lea, casa Balș impresionează prin colonada ce marchează, la nivelul etajului, cele cinci ferestre ale salonului principal. Naționalizată în 1947, casa Balș va deveni sediul unui cămin studențesc, apoi al Conservatorului și azi – restaurată începând cu anul 2008 – al Universității de Arte „George Enescu”.

În anul 1868, Alexandru Al. Balș (1838-1894) – fiul lui Alec Balș și al celei de-a doua sa soții, Elenco Sturdza, fiica domnitorului Ioan Sandu Sturdza – a vândut casa părintească congregației Notre Dame de Sion, episcopul Salandari descriind-o în 1871 ca fiind „una dintre cele mai frumoase și mai mari case din Iași, cu o grădină anexă împrejmuită cu ziduri”. În 1879, în casa Balș a început să funcționeze Școala Primară de Fete a Institutului Notre Dame, după care au fost înființate un Liceu de Fete, o Școală de Meserii, un Curs primar de pension (pentru 50 de eleve), o Grădiniță, un Cămin pentru Studente, un Orfelinat și un Dispensar Policlinic. Extinderea activităților educaționale ale Institutului (unde predau 38 de călugărițe) a impus necesitatea achiziționării unor proprietăți vecine: casa vornicului Nicolae Millo (loc al unor reuniuni muzicale în veacul al XIX-lea) și casa dr. Taussig (fostă Kisen Thron), de pe Ulița Goliei colț cu strada Zoe (azi strada Vasile Stroescu), pe locul căreia s-a construit noul sediu al Institutului. În zona dinspre Ulița Primăriei a fost construit un corp de clădire cu trei niveluri, pentru a găzdui clasele secundare și primare, casa Millo păstrându-se intactă în fundul vastei grădini, având astăzi destinația de sediu al Colegiului Național de Artă „Octav Băncilă”. În vastul careu delimitat de străzile Golia, Primăriei și Zoe a fost amenajată, în spatele clădirilor principale, o generoasă curte interioară, cu grădină în stil peisager, loc de desfășurare a multor evenimente și ceremonii religioase.

Lipit de casa Alecu Balș este imobilul din dreapta imaginii, care reprezintă sediul nou al Institutului Notre Dame de Sion, construit în anul 1900 din inițiativa sorie superioare Maria Zelia de Sion, care solicita Primăriei Iași, în 14 februarie 1900, o autorizație pentru „a face o nouă construcție, în două etajuri, pentru Vorbitor, sală de serbare și un adaos pentru locuințe, pe locul nostru din strada Golia nr. 24”. Planurile noii construcții au fost întocmite de arhitectul italian Enrico Gambara și contrasemnate de arhitectul Iginio Vignali, din partea Primăriei Iași, colaborarea celor doi italieni regăsindu-se și în proiectarea Palatului Administrativ din Botoșani. A rezultat o clădire monumentală (cu subsol, parter și etaj), cu două intrări simetrice (în strada Cuza Vodă, marcate la etaj de frumoase ancadrame neogotice), ce încadrează marile săli de la parter (sala mică de concerte „Gavriil Musicescu”, cu 300 de locuri) și capela spațioasă de la etaj, ai cărei pereți au trebuit ranforșați cu bare metalice din cauza presiunii bolților tavanului. După 1948, capela a fost transformată în sala de concerte „Ion Baciș” (cu 560 de locuri) a Filarmonicii „Moldova” (înființată la Iași, în 1942), prilej cu care au fost distruse și decorațiile interioare pe care le mai putem admira astăzi doar în imaginile de epocă. Restituită Episcopiei Romano-Catolice din Iași, clădirea așteaptă și astăzi lucrări urgente de restaurare, care să-i redea frumusețea originală.

9. Școala de menaj

Imaginea de epocă reprezintă o cunoscută casă boierească a familiei Cantacuzino, situată la nr. 34 al străzii Carol I, la intersecția cu strada Toma Cozma, unde grădina proprietății avea o ieșire secundară. Reședința de pe Podul Verde, cum era cunoscut Copoul înainte de a fi botezat cu numele primului rege al românilor, a fost construită la începutul veacului al XIX-lea de către marele vistiernic Ioan Cantacuzino (1756-1828), din ramura Măgureanu-Deleanu a ilustrei familii cu ascendență bizantină. Căsătorit cu Maria Balș, vistiernicul a avut opt copii, casa din Copou revenindu-i ca moștenire celui de-al patrulea fiu, Nicolae (1790-1857), care a ajuns mare logofăt al Moldovei și înalt demnitar în timpul lui Vodă Mihail Sturdza. Nepotul său, diplomatul Nicolae B. Cantacuzino, îi făcea următorul portret în *Amintirile* sale diplomatice: „Spirit larg și generos, el a fost, mai presus de toate, ocupat cu grijile sale ministeriale. Domnul, Mihail Sturdza, nu prea îl iubea, dar nu se putea lipsi de el. Deși se fereau unul de altul, fiecare recunoștea meritele și foloasele aduse unei cauze comune. Nicolae Canta – numit astfel pentru a se deosebi de ceilalți Cantacuzini din Moldova – se bucura de o cultură superioară celeia din timpul său. Deși citea curgător pe Homer și ceilalți mari clasici greci, era departe de a ignora pe cei ai marelui secol francez, a căror limbă o vorbea ca un parisian”.

În jurul anului 1840, Nicolae Canta a reamenajat casa părintească în stilul neoclasic al epocii, fațada edificiului fiind îmbogățită cu două coloane masive, cu capiteli corintice, ce susțin un antablament terminat cu o cornișă decorată cu colonete. Coloanele încadrează, la nivelul superior, balconul salonului mare de la etaj, sprijinit pe console grațioase din fier forjat, material din care este făcută și balustrada. Logofătul va trăi în această casă și în conacul de la Hoisești, alături de soția sa, Pulcheria, fiica logofătului Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni, și de cei 13 copii ai lor. Dintre ei, celebră a devenit Maria (1822-1898), care se va căsători cu moșierul G. Stratulat, cu cneazul Alecu Cantacuzino (1813-1884) și, apoi, cu pictorul francez Pierre Puvis de Chavannes (1824-1898), acesta immortalizând-o în chipul Sfintei Geneviève din Pantheonul parizian.

Cum primul fiu al logofătului, Matei Cantacuzino (1823-1843), „bărbat frumos și distins”, s-a înecat, împreună cu sora sa, Elena Donici (1818-1843), în lacul de la moșia Horodniceni – abandonată de familie, în favoarea celei de la Hoisești –, casa din Iași a ajuns în proprietatea celui de-al treilea fiu, Vasile Cantacuzino (1816-1906), căsătorit cu Profira (Pulcheria) Rosetti-Bălănescu (1822-1913), care i-a dăruit șapte copii, trei băieți (Ioan, Matei și Nicolae-Vasile) și patru fete (Catrina, Elena, Maria și Pulcheria). Prin căsătoria Elenei (m. 1930, înmormântată la Hoisești) cu pictorul Eugen Ghika-Budești (1843-1919), vechea reședință va fi „împodobită toată cu tablouri pictate de dânsul și admirate de musafirii care luau parte la frumoasele serate din casa sa”, după cum scria Rudolf Suțu. În opinia nepotului său, arhitectul G. M. Cantacuzino, unchiul prin alianță „picta cu siguranță și în culori plăcute subiecte

care îl depășeau”, „cumpăra și vindea obiecte de artă” și „își muta neastâmpărul din vechea lui casă de la Iași la nu mai frumosul lui conac de la Budești”.

La începutul secolului XX, prin 1904, casa din Copou a fost vândută bancherului Leon Juster, care a renovat-o, a construit ghețaria și, în 1905, a refăcut gardul proprietății. În 1930, Marcu Juster a închiriat casa Școlii de Menaj, care fusese înființată la începutul secolului, prin grija principesei Maria a României, care a vizitat-o în 1904 și al cărei nume îl purta. În 1911, regina Elisabeta a fost întâmpinată de membrele comitetului de conducere a școlii: Elena Cănanău, director, Maria Cantacuzino, director-adjunct, Elena Mavrocordat și Sofia Gane. În 1941, în casa Cantacuzinilor funcționa Școala Urbană de Gospodărie, iar după război, în 1947, clădirea a devenit sediul unei cantine-restaurant pentru profesorii și oaspeții speciali ai Universității din Iași, care a realizat, în 1951-1952, o restaurare și o extindere a clădirii cunoscută, de atunci, sub numele de Casa Universitarilor. Recâștigată – în urma unui lung proces – de Universitate și clasată monument istoric (cod LMI: IS-II-m-B-03782), Casa Universitarilor a intrat într-un amplu proiect de refuncționalizare și reabilitare (în sumă de 9,1 milioane lei), derulat pe parcursul a cinci ani (2017-2022), care a pus în valoare clădirea (cu pivnițe impresionante de 200 mp și anexe de 600 mp) și parcul ce o înconjoară (5.000 mp, amenajat în stil peisager). Casa Canta din Copou găzduiește acum Centrul Cultural al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, ce cuprinde săli de conferință și ateliere pentru activități sociale, academice și de cercetare.

10. Primăria Iași

Clădirea din imagine – situată pe strada Vasile Alecsandri nr. 8 – a adăpostit Primăria Iașului timp de aproape șase decenii (1911-1969). Casa din vechea uliță Sfântul Ilie a aparținut lui Iordache Cantacuzino-Pășcanu (1740-1826), mare logofăt al Moldovei, care a construit-o la finele veacului al XVIII-lea (1780, după unele surse), pe locul ocupat cândva de casele Domniței Ruxandra, fiica domnitorului Vasile Lupu. Zidită în stil neoclasic, specific epocii, pe trei niveluri (subsol parțial, parter și etaj), vasta casă boierească are o suprafață desfășurată de 1.071 mp și apare menționată în *Planul iconografic al orașului Iași*, întocmit în 1819 de inginerul Giuseppe Bayardi (1774-1851) și în *Planul orașului Iași* întocmit în 1857 de Frederic Peytavin.

Casa a suferit mai multe renovări, prima cunoscută fiind cea din 1822, realizată în timpul vieții proprietarului. Parterul, care păstrează câteva încăperi cu bolți din zidărie de cărămidă, este mai puțin înalt decât etajul nobil, în care se află salonul mare al casei (de peste 140 mp), marcat prin decroș în fațadă. Două fațade ale casei au cornișa ridicată, intrarea principală fiind reliefată printr-un fronton triunghiular. Iordache Cantacuzino-Pășcanu a lăsat moștenire imobilul celui de-al treilea fiu, Constantin (1778-1843), mare vornic al Moldovei, căsătorit cu Pulcheria Rosetti, de la care l-a moștenit fiul lor Lascăr Cantacuzino-Pășcanu (1805-1875), sub al cărui nume este cunoscută casa din centrul Iașului. Cei doi fii ai acestuia și ai celei de-a doua soții a sa, Lucia de Gand – Constantin (1858-1917) și Alexandru (1858-1948), președinte și vicepreședinte ai Senatului – au realizat o serie de transformări la casă, pentru care arhitectul Jacques Marcovici a solicitat autorizație de la Primărie în 1896: „A dărâma actualul balcon și a construi din nou două rezalături alipite la casa mare și deasupra a așeza un balcon de fier; a preface scara antret-ului; a preschimba uși și ferești, făcând bolți noi, și a repara odăile în interior. A construi din nou, în fundul ogrăzii, un grajd lucrat din zidărie de cărămidă, pe fundații de piatră, cu acoperământ din tablă de fier. A dărâma actualul zid de la stradă și a zidi în locu-i un grilaj de fier, cu două porți și porțițe așezate pe fundații de piatră”.

Frații Cantacuzino-Pășcanu au vândut casa Primăriei Iași în 1910. Cum casa fusese ipotecată la Creditul Funciar Urban Iași, acesta a realizat o evaluare a imobilului în septembrie 1910, stabilindu-i valoarea la suma de 702.302 lei, dar Primăria nu a fost de acord cu suma, propunând negocieri cu frații Cantacuzino-Pășcanu pentru scăderea prețului. Cel care a tranșat problema a fost Consiliul Comunal, care – prin decizia nr. 422 din 16 septembrie 1910 – a aprobat, cu unanimitate de voturi, cumpărarea casei fraților Constantin și Alexandru Cantacuzino-Pășcanu pentru suma de 425.000 lei, incluzând și corpul anexă (cu 13 camere). Achiziționarea casei (care avea atunci 25 de camere, la care se adăugau cele 12 încăperi ale anexelor lipite de ea, azi demolate) și a dependențelor din strada Cuza-Vodă s-a făcut în două etape, în timpul primariatului lui Nicolae Gane: în 28 decembrie 1910 s-au cumpărat anexele (11 magazine, cu 22 de camere) și terenul, iar în 31 ianuarie 1911 s-au făcut actele notariale pentru casele „cele mari dinlăuntru curței și toate

atenanșele lor și locul dimprejur, precum și acela care răspunde în Piața Unirii, case care dau în strada Alecsandri nr. 16”. În aceste condiții, Primăria a putut face chiar planuri pentru reamenajarea imobilului, conform noii destinații. În 1913, arhitectul Nicolae Ghika-Budești a înaintat lui Matei B. Cantacuzino, primarul Iașului (1912-1914), „o schiță de plan pentru transformarea și mărirea actualului local al Primăriei Iași și pentru amenajarea împrejurimilor acestui local”, dar planul nu a fost aplicat, din lipsă de fonduri.

Alte planuri, din anul 1936, nu au prins contur, Palatul Municipal (cu 33 de camere, 8 vestibule și un culoar în clădirea principală, la care se adăugau anexele din dreapta, cu 13 camere, două antreuri și o pivniță, plus locuința oamenilor de serviciu, o magazie și un șopron) a mai suferit diverse reparații curente și adăugarea unor spații utile, obținute prin modificări ale interioarelor clădirii. În 1943 Ministerul de Interne a inițiat un concurs pentru construirea unui Palat Municipal, în stil moldovenesc, pe „terenul cuprins între strada Alecsandri, Chestura Poliției, Piața Unirii”, rămas însă în stadiul de proiect. După mutarea Primăriei în palatul Rosetti-Roznovanu din strada Ștefan cel Mare, fosta casă Cantacuzino-Pașcanu a devenit, din 1971, sediu pentru redacțiile unor ziare („Flacăra Iașului”) și reviste („Convorbiri Literare”, „Cronica”), iar acum adăpostește – restaurată cu grijă și readusă la forma originară – Oficiul Stării Civile a Primăriei Municipiului Iași.

11. Palatul Corpului 4 Armată. Fosta locuință a boerului moldovan N. Rosetti-Roznovanu și a Primăriei Iași înainte de anul 1893

Dintre reședințele clădite la începutul secolului al XIX-lea de reprezentanții marii boierimi a Iașului s-a păstrat până în zilele noastre palatul ridicat de familia Rosetti-Roznovanu, care găzduiește azi Primăria orașului. „Printre curțile vechilor boieri ieșeni – scria Eugen Herovanu în *Orașul amintirilor* –, cred că palatul acesta e una din cele mai impunătoare și – ca gust în construcție și ca proporții în linii – una dintre puținele care justifică titlul de «palat» pe care-l poartă”.

Vistiernicul Iordache Rosetti-Roznovanu (1764-16 februarie 1836), fiu al lui Neculai Rosetti-Roznovanu și al Smarandei Hrisoscoleu, devenit spre sfârșitul vieții chiar președinte al Divanului Domnesc, a moștenit de la tatăl său o avere uriașă, care i-a permis să își construiască două palate – la Iași și la Stâncă-Roznovanu – ce au rămas în memoria contemporanilor. Radu Rosetti își amintea că vistiernicului „îi plăcea să ție casă mare și să desfășure un lux deosebit”. Cum vechile case ale familiei Rosetti-Roznovanu – unde fusese primit în iarna anului 1805, cu mare fast, feldmareșalul rus Rumianțev – arseseră în 1827, vistiernicul Iordache Rosetti-Roznovanu i-a solicitat, în 1830, arhitectului Gustav Freywald realizarea planurilor unui nou palat, a cărui construcție a fost terminată în 1832. Într-o însemnare de familie se preciza că „Iordache Roznovanu, proprietarul moșiei Stâncă, a cumpărat prin 1828 de la cneazul Matei Cantacuzino casa din Iași (actualmente sediul Primăriei), pe care a modernizat-o cu mari cheltuieli”. Pristav al lucrării era Alecu Stere sau Steriade, de obârșie grec, iar vătaf al Curții era aga Vasile Bosie. Inaugurarea palatului a avut loc în ziua de Sfântu Gheorghe a anului 1832, printr-un mare bal despre care a relatat presa vremii.

Ca elemente de decorație pentru vechiul palat Roznovanu – pierdute în urma transformării radicale a clădirii de la sfârșitul secolului al XIX-lea – remarcăm împodobirea frontispiciului cu statuile zeiței Diana și a zeului Apollo, ce încadrau blazonul familiei Roznovanu, în timp ce grilajul gardului împrejmuit era decorat cu statuile altor zeități: Minerva, Hercule, Atlanta și Marte. Porticul palatului avea coloane din stuc-marmură, pictura paraclisului purta semnătura lui Ion Balomir, iar interioarele apartamentelor au fost pictate de Ludovic Stawski. Dimitrie C. Moruzi își amintea că „fiecare tavan înfățișa câte o scenă mitologică, ca de pildă Moartea lui Icar, Carul lui Apollo ori Venera ieșind din fundul Mării, într-un phaeton tras de patru cai. Mările erau zugrăvite în cafeniu deschis, cu alb pentru a înfățișa spuma valurilor. (...) Pe tavanul salonului cucoanei Anica, mama vistiernicului, era înfățișat Jovis patronând Olimpul”. La etaj, palatul avea șaptesprezece camere, dintre care se remarca „sala cea mare (salonul de bal)”, iar la parter oaspeții erau copleșiți de monumentalitatea vastului hol al scării principale străjuit de zece coloane din stuc-marmură.

Edificiul a fost vândut Primăriei orașului Iași la 9 ianuarie 1891, pentru suma de 300.000 lei, în urma unor negocieri purtate de primarul Vasile Pogor cu Nunuța Roznovanu, ultimul proprietar al clădirii, care va muri în același an, la 18 decembrie, în chiar fostul său palat. Clădirea a fost achiziționată de stat pentru a fi transformată în

reședință a perechii princiară Ferdinand-Maria. „De altfel – scria Eugen Herovanu –, «Palatul princiar» organizat și pregătit anume de primăria fostei capitale, printre alte expediente menite să readucă ceva din vechea strălucire a orașului, n-a fost reședință princiară decât cu numele, după cum, pe vremea strălucirii sale, nici vechiul lui proprietar, candidat la scaun de domnie și potrivit al Unirei, n-a fost prinț decât cu numele”.

În 1894, Ministerul Domeniilor l-a însărcinat pe arhitectul francez Paul Gottereau cu reamenajarea interioarelor, pentru a obține confortul dorit de suverani, dar și cu modificarea fațadei clădirii, căreia trebuia să i se ridice încă un etaj mansardat. Lucrările de transformare și modernizare a palatului au fost încredințate, în urma unei licitații, arhitectului George Mandrea și au început în 29 mai 1895. Șantierul va primi vizita regelui Carol I și a arhitectului Steriadi, în 22 octombrie 1897, suveranul felicitându-l pe Mandrea pentru „măiestria cu care a executat lucrările de artă din sala coloanelor”. Cu toate acestea, palatul nu va fi folosit ca reședință princiară, deși principele Ferdinand și principesa Maria fuseseră oaspeți aici la banchetele din 28 și 29 martie 1894. În perioada construirii Palatului de Justiție și Administrație (1906-1925), palatul Roznovanu a găzduit Curtea de Casație și Justiție, Curtea de Apel, Arhiva și Tribunalele, iar în anii Primului Război Mondial a fost și sediu al Misiunii Crucii Roșii Americane. Din 1927 palatul Roznovanu a devenit sediul Corpului IV Armată, în 1953 a fost preluat de Sfatul Popular Regional Iași, iar din 1970 este sediul Primăriei Municipiului Iași.

12. Palatul Creditului Urban. Fostă locuința domnitorului Alexandru Io[a]n Cuza și reședința regelui Ferdinand I în timpul Războiului Mondial

Situat pe Strada Lăpușneanu nr. 37, palatul cunoscut sub numele lui Alexandru Ioan Cuza a fost construit în jurul anilor 1800-1806, probabil după planurile inginerului Bayardi, de către Constantin (Costache) Catargiu (1763/64-1830/31), mare logofăt al Moldovei în vremea lui Ioan Sandu Sturdza (1822-1828). Afectată de marele incendiu din 1827, casa a fost cumpărată de hatmanul Constantinică Bogdan-Palladi (1792-1831), comandantul armatei moldovenesti și candidat la Tron în 1830, căsătorit cu Săftica Rosetti, prima soție a lui Mihail Sturdza Vodă. În 1832, palatul a fost cumpărat de către Mihalache Cantacuzino-Pășcanu (1791-1857), pe care Radu Rosetti îl socotea „marele om de bine și marele patriot” și în casa căruia se organizase „prima întrunire patriotică ce avu loc la Iași în favoarea Unirii”. La moartea sa, casa a rămas moștenire soției sale, Maria Ghica-Trifești (1792-1864) și fiicei acesteia (din prima căsătorie cu Dimitrie Plagino), Ecaterina (1820-1881), căsătorită cu Nicolae Ghica-Comănești (1815-1851).

În 1859 palatul va fi închiriat de către Alexandru Ioan Cuza și soția sa, Elena Rosetti-Solescu, îndeplinind timp de patru ani funcția de reședință domnească la Iași. În vasta curte se construiește un corp de gardă și se amenajează gherete pentru militarii care asigurau paza palatului. Din anul 1864, palatul a revenit în folosința Ecaterinei Ghica-Comănești, care a construit, în 1872, aripa din spate a palatului (cu parter și etaj, care a fost bombardată în anul 1944 și nu a mai fost restaurată după război, fiind demolată) și a remodelat fațada dinspre strada Lăpușneanu, montând atlanții de la balconul etajului (a cărui balustradă din fier forjat primește monograma EG) și, pe frontispiciu, blazonul familiei Ghica, susținut de doi lei înaripați, venețieni. În 1886, proprietarii ai palatului erau frații Dimitrie, Eugen, Gheorghe și Nicolae N. Ghica-Comănești, alături de cumnatul lor Alexandru B. Știrbey, care ipotechează reședința pentru un împrumut de 240.000 lei la Societatea Creditul Funciar Urban din Iași, căruia îi și vând clădirea în scurt timp.

Înființată prin legea din 5 aprilie 1873 și activând efectiv din 1881, Societatea a realizat o serie de modificări la parterul clădirii (în 1902, 1904, 1910), cu autorizația Primăriei Iași, pentru amenajarea anumitor spații comerciale. În clădirea cu parter de la poartă funcționa Librăria „Ionescu”. Alături de firma Maugsch, la parterul palatului și-au desfășurat activitatea Magazinul de bijuterii al lui Guillaume Natasohn și, din 1929, filiala ieșeană a Băncii Marmorosch-Blank. În vremea Marelui Război, fostul palat al lui Cuza va deveni reședința oficială din Iași a regelui Ferdinand I, pentru aproape doi ani și jumătate (26 decembrie 1916-23 aprilie 1919). Suveranul a locuit în camerele din aripa din spate a palatului, mai ferită de zgomotul străzii și de pericolele iminente.

În 1937, palatul este cumpărat de stat și declarat „monument istoric, urmând a fi transformat în muzeu național”. Tot atunci, prin decizia Consiliului de igienă și de ocrotire a municipiului Iași, au fost demolate câteva atenanse insalubre din curtea palatului. În vara anului 1938 aici funcționa Librăria și tipografia „Ligii Culturale”, căreia

Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor i-a cedat, pe timp de zece ani, folosința imobilului „în scopul amenajării unui muzeu național, organizat de Comisiunea Mon[umentelor] Istorice”. În 1943 apare decretul-lege prin care Primăria Iași primește ca donație – din partea Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, condus de Ion Petrovici – „casa Cuza-Vodă, spre a servi ca muzeu municipal”, Municipality Iașului fiind „obligată să organizeze în imobilul donat muzeul municipal, în termen de 2 ani de la apariția prezentei legi”. Muzeul municipal va fi deschis și va funcționa temporar sub conducerea lui Rudolf Suțu. La 11 noiembrie 1946, prin decret regal semnat de regele Mihai I, palatul Cuza-Vodă a fost clasat ca monument istoric. În 1954 s-a realizat documentația pentru restaurarea palatului, având la bază studiile lui Dan Berindei și materialele arhitecților G. Gusti, directorul ISPROR, Ștefan Balș, I. Silvan și I. Bodnărescu de la Comisia Monumentelor.

În aceste condiții, la 23 noiembrie 1955, Comitetul Executiv al Sfatului Regional Popular Iași, condus de Emil Mazilu, decide că „pe data prezentei deciziuni ia ființă «Muzeul Unirii», cu sediul în Iași, str. Republicii nr. 14, în clădirea Palatului A. I. Cuza, și trece sub directă administrare a Palatului Culturii, intrând în complexul acestuia”. Documentul mai preciza că „«Muzeul Unirii» are caracter memorial istoric”. Muzeul Unirii a fost deschis oficial în 1959, la un secol de la realizarea Micii Uniri. Grav afectat de cutremurul din 4 martie 1977, palatul Cuza va fi restaurat cu începere din anul 1998 și redeschis spre vizitare, într-o modernă amenajare muzeistică, în anul 2008.

13. Jockey-Club

Situată la intersecția străzilor Alexandru Lăpușneanu și Păcurari (unde își avea și adresa, la nr. 2), aproximativ pe locul de azi al Casei de Cultură a Studenților, clădirea care a intrat în legenda urbană ca sediu al Jockey-Club-ului ieșean și al cofetăriei Tuffli are o istorie ce coboară la începutul veacului al XIX-lea. Casa a fost construită între anii 1804-1807, de către Emanoil (Manolache) Balș (1756-1812), fiul lui Lupu Balș și al Saftei Cantacuzino, care a avut o carieră administrativă – ban (1783), comis (1784), spătar (1789) –, dar a fost și colonel în armata rusă (din 1792) și nobil al Imperiului Țarist (1795). Terenul ales, la poalele Copoului, aparținea bisericii Sfântul Nicolae cel Sărac, căreia boierul trebuia să îi plătească o chirie de 350 de lei anual. Planurile acestei case boierești tipic moldovenești, cu ziduri masive din piatră și cărămidă, au fost întocmite de Gheorghe Asachi, care făcuse studii de filosofie, inginerie și arhitectură, mărturisind în *Notiția biografică* această remarcabilă realizare edilitară: „Întorcându-mă la Iași, după planul meu s-au construit casele principesei Elencu Sturdza-Păstrăvanu”.

Din căsătoria cu Zamfira Razu, Manolache Balș a avut o singură fiică, Ecaterina (1784-1842), care s-a căsătorit, în 1803, cu Gheorghe (Iordache) Filipescu, mare ban al Craiovei, primind ca zestre casa din Iași. Mutându-se la București, Ecaterina Balș-Filipescu a vândut, în 22 noiembrie 1812, casa părintească de lângă Copou, noul proprietar fiind Alexandru (Alec) Beldiman (1760-1825), comis, serdar, ban, agă și vornic, dar și scriitor și autor al *Jalnicei Tragedii a Moldovei*. Moștenită de fiul său, vornicul Vasile Beldiman (m. 1853), casa va fi vândută, în martie 1839, marelui logofăt Lupu Balș (1791-1844) de la Bozieni, nepot de frate al celui care o construie. În 1845, casa era în proprietatea Elenei Sturdza-Păstrăvanu, fiica logofătului Iordache Catargiu, ce fusese măritată mai întâi cu Iorgu Ghica, iar apoi cu beizadea Gheorghe, fiul domnitorului Ioniță Sandu Sturdza. Având procese cu ginerele său, aga Teodor Paladi, Elena Sturdza a fost nevoită să vândă casa, pentru a plăti fiicei sale Eufrosina zestrea de 6.000 de galbeni. Actul de vânzare descria „casele cele mari... cu ziduri încungiuurate casei”, aflată „lângă Biserica Sf. Neculae cel Mic...”, în două rânduri, având la rândul întâi șapte odăi și două saloane, la rândul de jos bucătărie, lemnării..., patru odăi pentru slugi...”.

Casa a ajuns apoi în posesia avocatului Vasile Sculy (1844-1918), fiul banului Sculy Logotheti și al Caliopiei Caraghioz, deputat și senator, căsătorit cu Sofia Exarhu, care i-a dăruit doi fii: Leon, renumit doctor, și Raul, moșier și compozitor. Vasile Sculy a adus unele modificări arhitectonice clădirii, transformând ferestrele mici ale parterului în vitrine mari, pentru ca spațiile să poată fi închiriate, și adăugând, la nivelul cornișei etajului, cele șase statui care au particularizat casa în peisajul citadin. În 1867 în clădire s-a instalat „Hotel d'Angleterre”, administrat de Iosif Holștein, aici având loc, la 21 octombrie 1872, banchetul anual al Societății *Junimea*. În anul 1875, s-a înființat Jockey-Club-ul din Iași, care a închiriat în 1876 saloanele de la etaj ale casei, iar când, în 1910, clădirea a fost scoasă la vânzare de către Creditul Funciar Urban, a cumpărat vechea reședință boierească, unde a funcționat până în 1945.

În septembrie 1885, spațiul de la parterul casei Sculy va fi închiriat de cofetarul elvețian Richard Tuffly (1844-1898), care deschisese în 1870 – la început, împreună cu fratele său, Georges – o cofetărie pe strada Lăpușneanu, după care va administra singur celebra cofetărie din capitala moldavă. Evocând acest loc emblematic al Iașilor, Vasile Panopol scria: „Cofetăria elvețianului Richard Tuffli, în care se găseau bomboane, prăjituri (șase la un leu) și înghețate destul de bune, era întâlnirea așa-zisei elite ieșene. Am apucat vremea când cucoanele, întorcându-se din plimbarea la Copou, nu catadicseau să intre în acest local public. (...) Dânselor li se servea consumația dorită în trăsura trasă în fața cofetăriei, deseori chiar de cunoscuții sau curtezanii lor prevenitori, care le zăriseră sau le pândiseră sosirea. (...) Faima cofetăriei a culminat în timpul Primului Război, în urma căruia localul, schimbându-și firma și destinația, nu și-a mai putut susține renumele”. Din anul 1928, la parterul clădirii a funcționat și Cofetăria Vlădescu.

După al Doilea Război Mondial, casa Balș-Sculy a găzduit Librăria „Cartea Rusă”, la parter, și la etaj sediile A.R.L.U.S. și S.R.S.C. Din păcate, pentru a se lărgi fosta Piață „Carol I”, actualmente Mihai Eminescu, și a se fluidiza circulația în zonă, vechea casă boierească din strada Lăpușneanu a fost demolată în 1959, iar pe terenul ei s-a construit, între 1960 și 1962, Casa de Cultură a Studenților, după proiectul arhitectului Ilie Costinescu.

14. Maternitatea

Imaginea aeriană de epocă ne înfățișează complexul arhitectonic denumit Maternitatea „Cuza Vodă” din Iași, situat pe strada Cuza Vodă nr. 34 și clasat monument istoric (cod LMI: IS-II-a-B-03847), cu două poziții, dintre care prima este identificată eronat ca fiind „casa marelui vornic Grigore Ghica”, datată, la fel de greșit, în 1897. În realitate, casa care apare în dreapta imaginii – la intersecția Ulițelor Golia și Dancu (azi străzile Cuza Vodă și Agatha Bârsescu) – are o istorie mai veche ce merge până în veacul al XVIII-lea și este legată de mai mulți proprietari: Ion Nacu, medelnicerul Ilie Herăscu, care a construit o nouă casă (după 1780), moștenită de fiul său, baronul Vasile Herescul, care o vinde în 1789, apoi ajunge în posesia marelui jîtnicer Toader Carp, care o vinde lui Panaite Cazimir, de la care a cumpărat-o, în 1833, Alexandru (Alec) Ghica (1782-1850), zis „Bilboquet”, fiul marelui logofăt Constantin Ghica și al Mariei Cantacuzino-Deleanu.

Mare spătar, mare vornic și mare logofăt, Alec Ghica s-a căsătorit cu Elena Gr. Sturdza și, ulterior, cu Ruxandra Cantacuzino-Paşcanu, din prima căsătorie născându-se Grigore Alexandru Ghyka (25 august 1807-24 august 1857), viitorul domnitor al Moldovei (1849-1853, 1854-1856), care, atunci când a fost instalat ca domn, a plecat spre palatul domnesc din casele părintești de pe Ulița Golia. Domnitorul are o legătură directă cu clădirea evocată aici, deoarece, după moartea tatălui său – care și doarme somnul de veci la Biserica Sf. Spiridon –, a donat casa părintească pentru a se înființa aici, la 1 ianuarie 1852, un „Institut pentru facere de bine”, denumit „Institutul Gregorian”, nume sub care a fost cunoscut până la începutul anilor 1950, când a fost rebotezat „Cuza Vodă”, Domnul Unirii fiind și cel care dădea numele străzii pe care se afla Maternitatea din Iași. Hrisovul Domnesc semnat de Grigore Alexandru Ghica – alături de Sofronie [Miclescu], Mitropolitul Moldovei, marele logofăt N. Cantacuzino, marele vistiernic G. Suțu, vornicul Costachi Sturdza, hatmanul N. Mavrocordat, hatmanul Anastasie Bașotă, Grigore Cuza și doctorul Cuciureanu – stabilea misiunea Institutului, „care să fie de folos netăgăduit pentru toată țara” și care să cuprindă „în sine o școală pentru moșit, cu un azil pentru pruncii părăsiți, cu un birou pentru mance [doice – n. n.]”, deoarece „din lipsa unui asemenea Institut, mii de femei îngrecate [însărcinate – n. n.], mai ales prin târguri și sate, au pierdut sănătatea, cele mai multe și viața lor; mii de prunci s-au betejit ori s-au primejduit cu desăvârșire”.

Pus sub administrarea Epitropiei Casei „Sf. Spiridon”, Institutul Gregorian – care păstra în interior un portret realizat prin 1852 de Niccolo Livaditti, în care ctitorul era înfățișat cu mâna pe planurile Institutului – primea „spre locuință și proprietate casele Noastre părintești din capitalie, cu tot locul lor și cu toate heiurile aflătoare pe dânsul”, domnitorul suportând „cheltuiala pentru modificările cărora se vor supune acele binale spre a răspunde deplin scopului”. În plus, Grigore Al. Ghica menționa, în articolul 3 al Hrisovului, că „am slobozit din caseta Noastră toți banii trebuitori pentru înzăstrarea casei cu mobilele, uneltele, așternuturile, pânzăriile, garderoabe și

instrumentele trebuitoare”, donând „spre ținerea Institutului în bună stare” un fond de 15.000 galbeni „din caseta Noastră privată, care s-a și numărat Epitropiei”. Dorința lui Ghica Vodă era ca „această fundație, prin acest al Nostru Domnesc Hrisov, să rămâie pentru toate timpurile veșnică și nestrămutată”.

Proiectul de organizare a Institutului a fost întocmit, la cererea domnitorului, de către protomedicul Gh. Cuciureanu, acesta prevăzând organizarea unei școale de moașe „cu paturi pentru născătoare și lehuze, unită cu o secție pentru prunci aflați, cu care se va însoți un birou pentru mance, o clinică ambulatorie pentru copii bolnavi și un institut pentru vaccinarea pruncilor”. Școala de moșit avea o clinică cu 14 paturi și primea spre educare 13 eleve interne și două externe, în timp ce secția pruncilor avea 40 de locuri. Inaugurarea oficială a Institutului a avut loc în 7 octombrie 1852, iar spre finele anului, la 15 decembrie, a fost vizitat de către domnitorul Grigore Al. Ghica. Organizator al Institutului Gregorian și primul profesor al Școlii de moașe (1852-1856, 1880-1885) a fost doctorul Anastasie Fătu (1816-1886), epitrop și medic șef al Spitalelor Sf. Spiridon (1863-1885), creatorul Grădinii Botanice din Iași. Opera sa medicală și pedagogică la Institutul Gregorian a fost continuată de către doctorii Grecianu (1856-1865), E. Max (1865-1877), Ursulescu (1877-1880) și Vasile Bejan (1882-1922).

În 1906, casa și terenul lui Gheorghe Caracaș de pe strada Dancu nr. 3 vor fi vândute Epitropiei „Sf. Spiridon”, care va construi aici patru pavilioane în stil neoromânesc (cu parter, etaj și mansardă), unite printr-o galerie-coridor și terminate, probabil, în anul 1910. În anii Primului Război Mondial (1916-1918), aici va funcționa Spitalul Militar Britanic nr. 106 „Regina Elisabeta”, coordonat de Maria (Maruca) Cantacuzino (soția lui Mihai Cantacuzino, ministrul Justiției în guvernul Brătianu), dar condus de fapt de dr. Armstrong, în calitate de chirurg-șef. Alături a fost construită o baracă din lemn care a devenit Cantină a Crucii Roșii Americane (1917-1919). Maternitățile i-au revenit și două clădiri construite între 1920 și 1923 (la nr. 5 și 7 ale străzii Dancu) ca sediu al Misiunii Anglicane.

15. Vila „Greierul”. Sanatoriu pentru tuberculoși

Vila „Greierul” a fost construită pe dealul Repedeu, în zona Bucium de lângă Iași, de către doctorul Leon Scully-Logotheti (1853-13 aprilie 1912). Fiu al banului Scully-Logothetides din Piatra-Neamț și al Caliopiei Caraghioz, Leon Scully a făcut studii secundare la Pisa (Italia) și liceale și universitare la Montpellier și Paris, unde a obținut și doctoratul în medicină, în 1879. Întors în țară, devine primul profesor de anatomie și histologie (inaugurează cursul la 1 decembrie 1879), apoi profesor de chirurgie (din 1881, înființând a II-a Clinică de chirurgie, unde practică chirurgia abdominală și toraco-pulmonară, dar și neurochirurgia) și primul decan al Facultății de Medicină din Iași. Între studenții săi s-au numărat Ernest Juvara, Ion Tănăsescu, Paul Anghel sau Nicolae Hortolomei. A încetat din viață în casa sa din Iași, de pe strada Lascăr Catargi nr. 43 (actual 18).

Vila „Greierul” a fost zidită după anul 1880, în stil eclectic de inspirație franceză, la modă în epocă. Construită pe trei niveluri (parter, etaj și mansardă), casa doctorului Scully se remarcă prin arhitectura ritmată a fațadelor, cu bosaje de colț și frumoase ancadramente ale ferestrelor, salonul mare și camerele de la etaj fiind prevăzute cu generoase terase (dintre care una semicirculară), cu deschidere spre grădina peisageră. Pe terenul vast al casei, Leon Scully a amenajat un frumos parc, cu alei străjuite de conifere, foioase și arbuști exotici. Un bazin din piatră și beton, cu mai multe fântâni

arteziene, a fost construit în zona de nord a parcului, pentru ca în zona de vest să fie amenajat un lac cu o insulă, pe care s-a ridicat un pitoresc chioșc, loc de petrecere plăcută în compania prietenilor. Pe malul lacului a fost ridicată o statuie din bronz, omagiindu-l pe unicul fiu al doctorului Scully, mort tânăr la vila „Greierul”.

În 1917-1918 aici a fost instalat un spital de campanie pentru tratarea tifosului exantematic, deservit de misiunea militară franceză condusă de dr. Jean Clunet. Patru medici francezi – dr. Pierre Édouard Jean Clunet (28 ianuarie 1878-3 aprilie 1917), Geneviève Hennet de Goutel (11 aprilie 1885-4 martie 1917), Alphonsine Julie (Andrée) Flippes (1885-26 martie 1917) și Sora Antoinette Roux (1848-1917) – au murit de tifos în Vila Greierul și au fost înmormântați în cimitirul Eternitatea, după o slujbă oficiată la biserica catolică din oraș, unde generalii Henri Berthelot și Constantin Prezan, alături de prim-ministrul Ion I. C. Brătianu și contele de Saint-Aulaire, au elogiat eroismul celor dispăruți.

„Misiunea franceză – consemna Ion G. Duca în *Memorii* – a plătit și ea tifosului exantematic din larg tributul ei. Un tânăr și foarte distins medic, doctorul Clunet, care instalase un spital la vila «Greierul», pe drumul de la Repedeș, precum și mai multe infirmiere franceze, printre care îmi reamintesc îndeosebi numele domnișoarei de Goutel, au pierit victime ale datoriei lor pentru cauza comună. (...) Funebrul convoi a străbătut până la «Eternitatea» străzile Iașului, în mijlocul unei mulțimi cu adevărat emoționată, căci, hotărât, Franța făcea tot ce putea pentru depărtata și nenorocita ei aliată”. Aflată la Iași, regina Maria a României o va vizita pe doamna Clunet, la 24 martie/6 aprilie 1917, notând în *Povestea vieții mele*: „Clunet exprimase dorința să fie înmormântat în grădina vilei Greierul, printre bolnavii lui care-i muriseră înainte. E atât de dureros să te gândești că nu i-a fost dat să trăiască și să-și vadă munca îndeplinită!”. Un mic monument, în formă de piramidă – creație a sculptorului funerar Salvador Scutari (1880-1932) – amintește de jertfa lor, printr-o inscripție simplă și grăitoare: „În amintirea celor ce au murit la Vila Gr[e]ierul, victima devotamentului lor”.

Conform dorinței lui Leon Scully, vila „Greierul” a fost donată Ministerului Sănătății, care în 1922, la un deceniu de la moartea donatorului, a înființat aici primul sanatoriu din România pentru tratarea tuberculozei la copii, sub conducerea (până în 1932) a prof. dr. Emil Hurmuzache (1893-1979). Trei ani mai târziu, în 1925, sanatoriul primea numele „Dr. Jean Clunet”, în amintirea medicului francez căzut la datorie aici. Astăzi, în vila „Greierul” funcționează o secție (Secția exterioară „Dr. Clunet”) a Spitalului Clinic de Pneumoftiziologie din Iași.

NOBLE PALACES AND HOUSES IN IAȘI

(ABSTRACT)

We propose to the readers of the journal "Cercetări Istorice", but also to lovers of photography with documentary value, the short story of 15 noble houses and palaces in the old capital-city of Moldavia. The article is illustrated with very valuable vintage images, which were gathered in a tribute album that the mayor of Iași, Osvald Racoviță, gave to Queen Maria of Romania in October 1935.

Built in different architectural styles, with generous proportions and luxuriously decorated interiors, the houses and palaces of the nobles in Iași have been speaking, for hundreds of years, about the refinement of the Moldavian nobility and also about a long-gone lifestyle.

The houses and palaces of the Moldavian nobles have had, over time, different destinations, from the status of private property to that of public utility, which they still have today. Many of them have been restored and can show today's tourist the aristocratic image of a unique cultural city.

Bibliografie

- Agrigoroaiei Ion, *Iașii în anii 1916-1918. Partea I. Opinie publică și stare de spirit în timp de război. 1916-1917*, Editura Anteros, Iași, 1998.
- Agrigoroaiei Ion (coordonator), *Orașul Iași. „Capitala rezistenței până la capăt” (1916-1917)*, Editura Junimea, Iași, 2016.
- Aramă Ivona Elena, *Maeștri și discipoli. Școala de Arte Frumoase din Iași (1860-1914)*, Editura Pim, Iași, 2008.
- Baciu Gheorghe, *Palatul Mavrocordat din mahalaua Sărării de Sus*, în: IN S. N., XIX, 2013, 159-168.
- Baciu Gheorghe, *Tereza Strățilescu – o viață dedicată școlii*, în: Dacia Literară, serie nouă, XXIV, 11-12 (122-123) / noiembrie-decembrie 2013, 27-32.
- Bădărău Dan, *Istoria Iașilor până la 1821*, ediție îngrijită de Mircea Radu Iacoban, Editura Academiei Române, București, 2010.
- Bădărău Dan, *Academia Mihăileană*, în: Cronica Veche, III (XLVIII), 4 (27), aprilie 2013, 3.
- Bădărău Dan, Caproșu Ioan, *Iașii vechilor zidiri. Până la 1821*, ediția a II-a, revăzută, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- Bădărău Gabriel, *Academia Mihăileană (1835-1948). Menirea patriotică a unei instituții de învățământ*, Editura Junimea, Iași, 1987.
- Băileanu Gheorghe, *Fondarea Epitropiei Sf. Spiridon și crearea persoanelor juridice în vechiul drept privat*, în: CercIst, V-VII, 1929-1931, 3-26.

- Băileanu Gheorghe, *Așezământul Sf. Spiridon. De la strădania primilor ctitori la înfăptuirile de azi*, Iași, 1937.
- Bărsănescu Ștefan, *Academia Domnească din Iași. 1714-1821*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1962.
- Berindei Dan, „*Palatul Cuza*” din Iași și proprietarii săi din secolul XIX, în: BMI, XL, 1, 1971, 49-52.
- Bogdan N. A., *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, ediția a doua, refăcută și mult adăogită, Iași, MCMXIII; reeditare anastatică, Editura Tehnopress, Iași, 1997.
- Bogdan N. A., *Regele Carol I și a doua sa capitală. Relații istorico-politice scrise din inițiativa primarului Iașului G. G. Mârzescu*, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea”, Iași, 1916; reeditare anastatică, Editura Tehnopress, Iași, 2010.
- Bogdan N. A., Eremia C. I., *Cel mai nou ghid al Iașului*, Editura „Damaschin”, Iași, 1932.
- Burileanu H. B., Caușansky B., Berghiner Gh., Lazăr Paul (redactori), *Primul Anuar-Ghid al municipiului Iași. 1935-1936*, Tipografia „Opinia”, Iași, 1935.
- Burileanu H. B., Caușansky B., Berghiner Gh., Lazăr Paul (redactori-editori), *Al doilea Anuar-Ghid al municipiului Iași, precum și al Moldovei, Basarabiei și Bucovinei. 1936-1937*, Iași, 1936.
- Cantacuzino Ion Mihai, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*, Editura Albatros, București, 1996.
- Cantacuzino N. B., *Amintirile unui diplomat român*, Tiparul „Cartea Românească”, București, f. a.
- Cimpoeșu Corina, *Artă, modă, cultură europeană în Moldova între 1830 și 1860. Elemente ale procesului de modernizare culturală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
- Ciubotaru Mircea, *Grădini, piețe, case și locuri. Studii ieșene*, Editura Doxologia, Iași, 2021.
- Ciubotaru Mircea, „*Misterele*” onomastice ale Iașilor, vol. I-II, Editura Dark Publishing, București, 2021.
- Ciucă Valentin, *Iași 600. De la medieval la modern*, Editura Art XXI, Iași, 2008.
- Cloșcă Constantin, *Iași. Itinerar cultural-istoric*, Editura Unirea, Iași, 1991.
- Constantin Paul, *Dicționar universal al arhitecților*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Constantinescu-Iași Petre, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești*, f. e., București, 1951.
- Dafin Ioan, *Figuri ieșene*, ediția a II-a revăzută și complectată, Viața Românească S. A., Iași, 1927.
- Dafin Ioan, *Alte figuri ieșene*, Editura Viața Românească S. A., Iași, f. a.
- Dafin Ioan, *Iașii cultural și social. Amintiri și însemnări*, II, Editura Viața Românească, Iași, [1929].
- Dascălu Vasile, Popa Cătălina, *Consolidarea și restaurarea „Palatului Copiilor” din Iași. Avarii structurale, investigații și concept de consolidare*, în: Monumentul, X, 2, 2009, 555-569.

- Doboș Dănuț, *Institutele Notre Dame de Sion (I, 1866-1900)*, în: Buletin istoric, 2, 2001, 50-67.
- Doboș Fabian, *Congregația „Notre Dame de Sion”. 150 de ani de activitate în Moldova (1866-2016)*, Editura Sapientia, Iași, 2016.
- Duca I. G., *Memorii*, vol. II, *Războiul. 1916-1918*, ediție și schiță biografică de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2015.
- Enache Ioan Costache, Arsene Virgil, *Cronica de la Bucium. Evocare istorico-geografică și socială (1467-2003)*, Editura Altius Academy, Iași, 2003.
- Fecheci Aurora, *Monumente arhitectonice ieșene. Stiluri și cronologie*, Editura Cariatide, Iași, [1994].
- Fecheci Aurora, *Iași, specificul național în arhitectură*, Editura Sedcom Libris, Iași, 1999.
- Fecheci Aurora, *Iașii – Arhitectură și legendă*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2003.
- Firtea Constantin, *Restaurarea casei Cantacuzino-Paşcanu din Iași*, în: Monumentul, IX, 2008, 611-625.
- Ghica Grigore, *Grigri*, prefață de Constantin Bălăceanu-Stolnici, ediție îngrijită de Mariana Avanu Marcu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.
- Herovanu Eugen, *Orașul amintirilor, „Adeverul” S. A.*, București, f. a. [1936]; reeditare: ediție, studiu introductiv și note de Ion Ardeleanu, Editura Minerva, București, 1975.
- Holban Ioan, *Iașii între legendă și istorie*, Institutul European, Iași, 1996.
- Humnic-Teclean Maria, *Documente din secolul al XX-lea privind palatul Alexandru Ioan Cuza din Iași*, în: CercIst, S. N., XI, 1980, 687-711.
- Iacob Dan Dumitru, *Balurile înaltei societăți din Principatele Române la mijlocul secolului al XIX, în Laurențiu Rădvan (editor), Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident. Tranziția de la medievalitate la modernitate*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, 263-324.
- Iacob Dan Dumitru, *Casele din Iași ale Ruxandrei Balș, fostă Bașotă. Inventarul acareturilor din 1875*, în: Historia Urbana, XXII, 2014, 293-308.
- Iacob Dan Dumitru, *Planurile palatului Roznovanu din Iași, după o copie din 1883*, în: Monumentul, XVII, 2, 2016, 249-264.
- Iacob Dan Dumitru, *Inventarul paraclisului „Sfânta Treime” al palatului Roznovanu din Iași*, în: IN III, II, 2020, 277-319.
- Iacob Gheorghe (coordonator), *Iași. Memoria unei capitale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008.
- Iațcu Ioan, *Portretele logofătului și cavalerului Anastasie Bașotă*, în: IN S. N., XXIII (2017), 267-288.
- Ichim Aurica, *Palatul Cuza-Vodă din Iași. Proprietarii și restaurările sale în perioada 1827-1959*, în: IN S. N., IV-VII, 1998-2001, 349-355.
- Ichim Aurica, *Strada Lăpușneanu – schiță istorică*, în: IN S. N., VIII-IX, 2002-2003, 95-108.

- Ichim Aurica, *Mărturii dispărute. Aripa de nord a Palatului Cuza-Vodă*, în: Monumentul, IV, 2003, 90-93.
- Ichim Aurica, *Informații mai puțin cunoscute despre localul Muzeului Unirii din Iași*, în: Monumentul, VI, 2005, 141-145.
- Ichim Aurica, *Un izvod de cheltuieli privitor la refacerea casei Ghica din strada Banu – Iași (1835-1841)*, în: Monumentul, X, 2009, 101-131.
- Ichim Aurica, *Pagini din istoria unui monument – Palatul Cuza-Vodă din Iași*, în: Monumentul, XIII, 2, 2012, 347-363.
- Ichim Aurica, *Palatul „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Studiu pentru reconstituirea decorațiilor interioare*, în: Monumentul, XVI, 2, 2015, 7-26.
- Ichim Aurica, Gălea Smaranda, Sinescu Titel, *Decorațiuni interioare ale caselor și palatelor boierești din secolul al XIX-lea în orașul Iași*, în: Monumentul, III, 2002, 78-84.
- Iftimi Sorin, *„Casa Costin Catargiu” din Iași. Proprietari și locatari*, în: Monumentul, VI, 2005, 123-140.
- Iftimi Sorin, *Heraldică și arhitectură*, în: Monumentul, VII, 2006, 493-513.
- Iftimi Sorin, *Iașii. Simbolurile unui oraș simbol*, Editura Trinitas, Iași, 2008.
- Iftimi Sorin, *Planuri privitoare la proprietățile dintre Ulița Mare și Ulița Strâmbă din Iași (sfârșitul secolului al XVIII-lea)*, în: Monumentul, X, 1, 2009, 73-99.
- Iftimi Sorin, *Casele Revoluției de la 1848 din Iași. Hotelul St. Petersburg. Casa Sturdza. Casa Mavrocordat*, în: Monumentul, XVII, 2, 2016, 113-147.
- Iftimi Sorin, *Ansamblul clădirilor Maternității „Cuza Vodă” din Iași, fostul „Institut Gregorian”*, în: Monumentul, XXI, 2020, 237-272.
- Iftimi Sorin, *Clădirile Institutului Notre Dame de Sion din Iași. Casa Alecu Baș și Filarmonica „Moldova”*, în: Monumentul, XXII, 2021, 123-170.
- Iftimi Sorin, Ichim Aurica, *Strada Lăpușneanu Iași. Memoria monumentelor*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2015.
- Iftimi Sorin, Ichim Aurica, *Strada Ștefan cel Mare Iași. Memoria monumentelor*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2016.
- Iftimi Sorin, Ichim Aurica, *Iașii în Primul Război Mondial. 1916-1918*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2017.
- Iftimi Sorin, Ichim Aurica, *Familia Regală la Iași (1916-1918)*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2017; ediția a II-a, română-engleză, Dar Development Publishing, București, 2017.
- Iftimi Sorin, Ichim Aurica, *Iași. Capitala României. 1916-1918. Jassy. Capital City of Romania. 1916-1918*, Dar Development Publishing, București, 2017.
- Iftimi Sorin, Ichim Aurica, Saidac Alin, *Orașul Iași. Memoria monumentelor*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2014.

- Iftimi Sorin, Iftimi Rodica, *Strada Carol I (Copou). Memoria monumentelor ieșene*, Editura Palatul Culturii, Iași, 2018.
- Ion Narcis Dorin, *Elitele și arhitectura rezidențială în Țările Române (sec. XIX-XX)*, cuvânt înainte de prof. univ. dr. Ioan Oprea, Editura Oscar Print, București, 2011.
- Ionescu Grigore, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Editura Academiei RSR, București, 1982.
- Iorga Nicolae, *România cum era până la 1918. II. Moldova și Dobrogea*, ilustrații de Alina Iorga, Așezământul Tipografic „Datina Românească”, Vălenii de Munte, București, 1940.
- Ispir Mihai, *Clasicismul în arta românească*, Editura Meridiane, București, 1984.
- Jumără Dan, *Vechi edificii ieșene. Studii*, Princeps Edit, Iași, 2009.
- Leon N., *Note și Amintiri*, Editura „Cartea Românească”, București, 1933.
- Malacopol Viorica, *Date în legătură cu activitatea arhitecților Freywald*, în: SCIA, Seria Artă Plastică, 11, 2, 1964, 325-334.
- Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. III, Editura RAO, București, 2009.
- Mărzescu Gheorghe Gh., *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, ediție îngrijită și note de Ioan Lăcustă, Editura Curtea Veche, București, 2004.
- Mihalache Adrian, Alexievici Ovidiu, Gheorghiu Cristian, *Consolidare-restaurare la imobilul „Gavril Muzicescu” din Iași*, în: Monumentul, IX, 2008, 627-647.
- Mihalache C. N., *Monografia Liceului „Anastase Bașotă” din comuna Pomârla, județul Botoșani*, lucrare reactualizată de colectivul de redacție, Editura Alcris, București, 2007.
- Mitican Ion, *Romantica poveste a Palatului Roznovanu*, Editura Tehnopress, Iași, 2002.
- Mitican Ion, *Strada Lăpușeanu de altădată. Plimbare nostalgică*, Editura Tehnopress, Iași, 2002.
- Mitican Ion, *Din Țirgu Cucului în Piața Unirii. Itinerar sentimental*, Editura Tehnopress, Iași, f. a. [2003].
- Mitican Ion, *Ulița Mare din demult uitate vremuri*, Editura Tehnopress, Iași, 2004.
- Mitican Ion, *Urcând Copoul cu gândul la Podul Verde*, Editura Tehnopress, Iași, 2006.
- Mitican Ion, *Din Copou la Panthéon*, Editura Tehnopress, Iași, 2008.
- Mitican Ion, *Iașul care nu mai este*, Editura Tehnopress, Iași, 2008.
- Mitican Ion, *Vechi locuri și zidiri ieșene*, vol. II, Editura Tehnopress, Iași, 2009.
- Mitican Ion, *Palatul din Iași al marilor Uniri*, Editura Tehnopress, Iași, 2010.
- Mitican Ion, *Din Ulița Domnească în „Arcărie”*, Editura Tehnopress, Iași, 2011.
- Moruzi Dumitru C., *Scrieri*, vol. 2, *Moartea lui Cain (roman). Nuvele. Memorialistică. Poezie. Studii sociale*, studiu introductiv, text îngrijit, note, glosar și bibliografie de Vasile Ciocanu și Andrei Hropotinschi, Î. E. P. Știința, Chișinău, 2014.
- Ostap Constantin, Maftei Ionel, *Trăitori sau trecători prin Țirgu’ Ieșului... „Umbre” care au onorat orașul nostru*, vol. I-III, Editura Vasiliana '98, Iași, 2005, 2006, 2008.

- Ostap Constantin, Mitican Ion, „*Cu Iașii mână-n mână...*” (*Mixtum compositum Iassyense*), vol. 2, cu o „Postfață” de Lucian Vasiliu, Editura „Dosoftei”, Iași, 1997.
- Ostap Constantin, Mitican Ion, „*Cu Iașii mână-n mână...*”, vol. 3, Editura Tehnopress, Iași, 1999.
- Ostap Constantin, Mitican Ion, *Iașii – între adevăr și legendă*, Editura Tehnopress, Iași, 2000.
- Ostap Constantin, Mitican Ion, *Primăria Municipiului Iași. Pagini de istorie, evocări, legende*, Editura Tehnopress, Iași, 2001.
- Panopol Vasile, *Pe ulițele Iașului*, ediție de Mihai Sorin Rădulescu, Editura Allfa, București, 2000.
- Pascal Jean, *Privești ieșene. Simplu itinerar reportericesc*, Institut[ul] de Arte Grafice, Iași, f. a.
- Predescu Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum I. O., Editura Vestala, București, 1999.
- Rădulescu Mihai Sorin, *Genealogii: Sculy-Logothetides*, în: Ziarul de Duminică, supliment al „Ziarului Financiar”, 28 iulie 2006.
- Rășcanu V., Năstase Gh. Gh., Birsan Șt., Băileanu Gh., *Istoricul spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași în cadrul evolutiv al fostelor Așezăminte Sf. Spiridon*, vol. I, Editura Medicală, București, 1956.
- Regina Maria a României, *Jurnal de război*, vol. I-III (1916-1918), traducere de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Editura Humanitas, București, 2014-2015.
- Rusu Olga, *Patrimoniul cultural ieșean. Cimitirul Eternitatea*, Editura Alfa, Iași, 2008.
- Rusu Olga, Rusu Constantin-Liviu, Lăcătușu Viorela, Lăcătușu Codrin, *Iași – chipuri în bronz, marmură și piatră*, ediția a doua revizuită și adăugită, Editura Vasiliana '98, Iași, 2004.
- Samoilă Gheorghe, *Un portret necunoscut al baronului Jacob de Neuschotz, bancher și filantrop al Iașilor*, în: IN S. N., XIX, 2013, 251-256.
- Sandu Antonio, Moraru Irina, Boboc Anamaria, *Clădiri de patrimoniu în Municipiul Iași*, Editura Lumen, Iași, 2008.
- Sasu Ioan, *Case și palate boierești din Iași. 1791-1859*, în: Monumentul, I, 2000, 117-120.
- Sasu Ioan, *Locuințe boierești neoclasiche din Iași (partea a III-a)*, în: Monumentul, II, 2001, 59-63.
- Sasu Ioan, *Locuințe boierești neoclasiche din Iași (partea a IV-a)*, în: Monumentul, IV, 2003, 94-97.
- Sasu Ioan, *Locuințe boierești neoclasiche din Iași (V)*, în: Monumentul, V, 2004, 329-334.
- Sasu Ioan, *Locuințe boierești neoclasiche din Iași*, în: Monumentul, VII, 2006, 451-458.
- Sasu Ioan, *Locuințe boierești neoclasiche din Iași*, în: Monumentul, VIII, 2007, 273-281.
- Semeniuc Sorin Cristian, *Palatul Ghica din Iași*, în: Dilema Veche, 413, 12-18 ianuarie 2012.
- Silberstein Jil, *Dor de Iași. Imagini din Iașul vechi. Images de vieux Iași. Images of old Iași*, ediția a doua, revăzută și adăugită, cuvânt înainte de Jil Silberstein, consilier științific Sorin Iftimi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018.

- Stoicescu Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, București, 1974.
- Sturdza Mihai Dim. (coordonator și coautor), *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, volumul II, Boian-Buzescu; volumul III. *Familia Cantacuzino*, Editura Simetria, București, 2011, 2014.
- Sturdza Mihai Dim., *Frații Cozadini*, în Mihai Dim. Sturdza (coordonator și coautor), *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. V (Ceaure-Cuza), Editura Corint, București, 2018, 417-422.
- Suțu Rudolf, *Iașii de odinioară*, ediție revăzută, prefață, postfață, ediție îngrijită, selecția textelor și note de Radu Negrescu-Suțu, nepotul de fiică al autorului, Editura Corint, București, 2015.
- Vasilu Lucian, Holban Ioan, Rusu Olga, Rusu Cons.-Liviu, *Prin Iașii de odinioară. 100 cărți poștale ilustrate și comentate*, Casa de Presă-Editură „Cronica”, Iași, 1995.
- Vișan Ion-Daniel, Popiniuc Mihaela, Bălăuca Florentina, *Reabilitarea „Casei Balș” din Iași (strada Cuza-Vodă, nr. 29)*. *Universitatea de Artă „George Enescu”*, în: Monumentul, XIII, 2, 2012, 7-29.
- Vrabie Diana, *Orașul Iași în evocări literare: de la Costache Negruzzi la Geo Bogza*, Editura Muzeelor Literare, Iași, 2016.
- Vrabie Diana, *Imaginaea Iașilor în presa interbelică ieșeană*, Editura Junimea, Iași, 2016.
- ***, *Cartea Iașilor*, crestomație și studiu introductiv de Constantin Dram, Editura Timpul, Iași, 2016.
- ***, *Călăuza Iașului*, Editura Librăriei „Autorii Români”, Iași, [1916].
- ***, *Călăuza orașului Iași*, cu 40 ilustrații și 3 planuri, Editura Comisariatului General al Expoziției Agricole și de Industrie Casnică a Moldovei Întregite, Tipografia H. Goldner, Iași, 1923.
- ***, *Călăuza pentru vizitatorii orașului Iași*, întocmită de C. R. Ghiulea și L. Paul, schițe topografice de Tilly-Jeanne Ghiulea, Tipografia „Goldner”, Iași, 1936.
- ***, *Cimitirul Eternitatea Iași*, coordonare generală și revizie Lucian Vasiliu, Ioan Holban, Casa de Presă-Editură „Cronica”, Iași, 1995.
- ***, *De la Academia Mihăileană la Liceul Internat. 100 de ani. 1835-1935*, Institutul de arte grafice „Brawo”, Iași, 1936.
- ***, *Epitropia Generală a Casei Spitalelor Sfântul Spiridon Iași. 1824-1948. Inventar arhivistic*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, București, 1971.
- ***, *Memoriile regelui Carol I al României. De un martor ocular*, volumul I. 1866-1869, ediție și prefață de Stelian Neagoe, Editura Scripta, București, 1992.

-
- ***, *Parlamentari, primari, prefecți de odinioară. Vasile Pogor și Nicolae Gane*, antologie de texte realizată de Lucian Vasiliu, Muzeul Literaturii Române, Editura Canova, Iași, 1993.
- ***, *Personalități ieșene. Aniversări și comemorări 2018*, editat de Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Editura Asachiana, Iași, 2018.
- ***, *Tereza Strățilescu, directoarea Liceului „Oltea Doamna” din Iași (1902-1929). Documente*, volum alcătuit de prof. Gh. Baciu, Editura Panfilus, Iași, 2008.